M. THEOPH. LVDOLPH. MVNTERI,

Scholae Hanouer. Conrectoris, Regiae societatis Teutonic. Gotting. collegae honorar.

PARERGA
HISTORICO PHILOLOGICA.

I. *De Herculaneo.*

II. *De educatione puerorum apud vet. Germ. Orat.*

III. *De Petalismo.*

IV. *De ara Lugdun.*

V. *Card. Quirini de Herculan. epist.*

VI. *De Musa à poetis implorari solita.*

Authors are partial to their wit, 'tis true
but are not Critics to their judgment too?

POPE.

GOTTINGAE,
APVD IO. GVIL. SCHMID, ACAD. BIBLIOPOL.
clↃ IↃ CC XXXXIX.

VRBIS

REIQVE PVBLICAE

HANOVERAE VETERIS

SENATVI MAGNIFICO,

AMPLISSIMO

PARERGA HAEC,

STVDIA MEA, MEMETIPSVM

ADEO

D. D. D.

Viri Illuſtres,
Magnifici, Ampliſſimi,
eruditionis, conſilii, virtutis
laude Pereximii,
Colendiſſimique Patroni!

Ex *quo*, Vobis *me in hanc ciuitatem euocare*, *aliisque* Veſtris *me ornare beneficiis viſum eſt*, *nihil fere antiquius duxi*, *quam vt of-*

 ficii

ficii mei partes vtrimque impleam, vt minus vel probatum vel gratum ita deninxisse, quod mihi tamen soli turpe foret, ne videamini. Sunt quidem negotia, quibus, pro conditione muneris, quotidie distineor, quantum ea perfecerim, Vestro *iam aliquoties submissa aequo non minus ac liberali, quam scienti sapientique iudicio. Pietatis autem & obseruantiae ista significatio, quae* Vobis *à me debebatur, fieri adhuc publice non potuit.*

Hanc demum datam opusculorum edendorum occasionem vtraque manu amplector, atque vt horis subseciuis elucubrata Vobis *me tradere, addictissimi, pro eo ac par est, animi*

mei

mei pignora, Veſtrique *erga me amoris monumenta, liceat, oro, quaeſo, obteſtor.* *Quum enim* Ampliſſimi Veſtri ordinis *auctoritate*, *partim haec perſcripta ſunt, partim recitata: Tum quo accuratius ſecuta fuerint conſilium Illuſtris* GRVPENI, *faſces iam* Veſtros *habentis, Summi Viri, magni in primis muſarum noſtrarum Coryphaei; eo iſta magis* τȣ͂ ἔϱγȣ & τῶν παϱέϱγων *meorum quendam conſenſum & mutuam quaſi opitulationem declarabunt.*

Eam vero in ſpem adductus Deum immortalem ſupplex precor, vt conſiliorum, vt virtutis, laborum, liberalitatis fructum Vobis, Veſtris, *rei-*

que publicae nullo non tempore tribuat exoptatiſſimum. Valete & eodem Veſtro *amore in poſterum complectimini*

Ampliſſimi ordinis Veſtri

Scrib. Hanouerae
d. IV. Kal. Maii.
MDCCXLIX.

clientem deditiſſimum
Th. Lud. Münterum.

PRAEFATIO.

Non ita diu rumor erat de reperta Heraclea, nec dum omnes rerum publicarum commentarii iam ſuſcitatum indicauerant huius oppidi cadauer; Quum vetuſtiſſimam euoluerem, à Strabone, Dione aliisque relictam totiusCampaniae deſcriptionem, ſuis non nunquam fabulis, certe ambiguis ſcatentem. Priſtinum vero Herculanenſis ciuitatis ſtatum ipſiusque mire factam euerſionem anquirere, quo minus in discrimen vel credulitatis vel diffidentiae vocarentur auidiſſima quaeque in nouas res ingenia, & vtile arbitrabar fore, & in commune conferendum. Loquebantur de effoſſis, pulcre adeo conſeruatis rerum antiquiſſimarum monumentis, quotquot principes nobis talem nuntium attulerant; Cauſſam vero & origi-

)(5 nem

nem loci relinquebant, dubiam plane atque obſcuram. Neque eo ſecius non deſperabam, fieri in eadem re quaedam poſſe certiora. Sunt etiam facta: Nam Herculanei nomen, ab Heraclea diuerſi, Veſuuio, peruerſori ſuo proximi, non multo poſt cognouerunt. Acceſſerunt alia, quae ſane exhortabantur inchoatum qualecunque noſtrum, in hiſtoria huius oppidi contexenda, ſtudium. Sed tum iam prodibat *de Herculano nuper reperto* IO. MATTH. GESNERI, Gottingenſium admodnm excellentis viri, cuiusego merita maximi ſemper facio, maioris autem adhuc facere deberem; Tanti huius inquam totius antiquitatis arbitri ac praeſidis programma prodit elegantiſſimum. Quis GESNERO dignior praeoccupare hunc quaſi campum? Quis illum, non dicam anteuertere, aſſequi tantum memet ipſo minus poterat? Laboris itaque me pigeret, eumque illico mittendum autumarem, irritum ſcilicet ac ſuperuacuum? Tantum profecto abfuit, vt ab inſtituto meo me iſtud abduceret, vt optimi viri exemplum prae me ferens, eo mihi licere id facere, quod ipſe fecerat, putarem. Quare, en! ſubſequitur noſtra de Herculaneo commen-

mentatio, ſera licet, alias tamen aliorum, quo magis vel emendetur, vel locupletetur feliciter adhuc opperta.

Sunt autem varii generis libelli, quibuscum edere Herculanenſes antiquitates viſum fuit, deque iis, ne lectores lateat, quo ſinguli pertineant, paucis abſoluam. Quae enim ſecundum locum tenet, *de educatione puerorum*, oratio habita à me eſt, munus, quo iam fungor, capeſſente. A. MDCCXLVII. Suam cuique relinquet, niſi me omnia fallunt, exiſtimationem in defendendis maioribus noſtris, induſtria conciliatam atque eruditione ſingulari.

De *Petalismo* coram inſpectoribus rei noſtrae ſcholaſticae expoſueram. Eum vero qui peculiariter fuerit perſecutus non recordabar, cognitu & difficiliorem, & digniorem inueſtigari.

De *ara* vero *Lugdunenſi* quam ob rem tractauerim, ipſa indicabit, ſiquidem eſt deſcripta iis, quibus meas Iuuenalis interpretationes audire aeſtate ſuperiori placuit.

Epiſtolam Eminentiſſimi Cardinalis *Quirini*, nondum ita diuulgatam, nonnullas res Herculanenſium illuſtrantem acceptam refero Illuſtri, ad quem data erat

erat GESNERO, cui, quo maiori Parergis noſtris decori futura eſt, eo quoque gratias publice hic exinde ago habeoque maiores. Relationem de excauatione &c. quam complectitur, Italice ſcriptam, primum in patrium ſermonem conuertit Clar. Iſ. de *Kolom du Clos*, amicus mihi Aeſtumatiſſimus. Sed, quod monuiſſe ſatis erit, vt verbum verbo Latine vbique exprimeretur, fieri vix potuit.

Extrema denique cum primis *Muſa à poetis implorari quondam ſolita* coniungit. Herculis enim Muſagetae quondam fama, cum Herculaneo, reuixit, nec Calliope, dilecta ei, vna celebrari erit iniquum.

Ex his cognoſcetis, *Humaniſſimi Lectores*, quibusnam rebus conteram, ſi quando conceditur bonum otium. Iis autem tantum temporis tribuo, quantum ab officio vacat, hoc eſt perparum, vt omnes vos oratos velim,

* * *

„Ne plus iniquum poſſit, quam aequum oratio.
„Facite aequi ſitis.“

I. DE

I.

DE

HERCVLANEO.

MARTIAL. L. IV. epigr. 44. v. 6. ſqq.

Hic locus Herculeo nomine clarus erat:
Cuncta iacent flammis & triſti merſa fauilla:
Nec ſuperi vellent, hoc licuiſſe ſibi.

✡ ✡
✡

DE

HERCVLANEO.

§. I.

Ex Hercule, quem homines profani, beneficiorum memores, in concilio caeleſtium collocarunt, a) multa quondam nominabant loca quod inter omnes conſtat, antiquitus non plane obſcura. Saepius enim commemorantur Heraclea, Ἤλιδος prouinciae oppidum, iuxta Cytherium flumen ſitum; b) Heraclea Macedoniae, quam Sinticam vulgo adpellant; c) Hereclea Theſſaliae, ad montis Oetae radices iacens, ex quo ſinus Maliacus conſpicitur; d) Heraclea Propontidis, quae maxime floruit nomine Perinthi; e) Heraclea Mariandunorum, Lyci fluminis fini-

a) *Cicero* de offic. L. III. c. 5. *Diodor. Sicul.* Bibl hiſt. L. I. p. 2. ed. Rhodom. Hanouiac. 1604.

b) *Strabo* Geogr. L. VIII.

c) *Plinius* hiſt. nat. L. IV. c. 10.

d) *Liuius* L. XXXVI. c. 22.

e) *Zoſimus* in Aurelian.

finitima; f) Heraclea Siciliae, in Agrigentino, iuxta Halyci ostium condita; g) Denique Heraclea Italiae, ad sinum Tarentinum, inter Sirin & Acirin, ipsa modo Siris, modo Πολίειον dicta, h) bello Tarentino i) scholaque Samii Pythagorae celeberrima, l) De quibus, ne quid dicam de ceteris Herculeo nomine adpellatis ciuitatibus, quamquam regionum locorumque scriptores mentionem nonnunquam fecerint, parum tamen certa, nec adhuc satis explorata videtur haec nobis conseruata memoria. Sunt enim oppida, quae partim iam prostrata iacent, partim, quod erant communiter sortita, nomen, temporis iniuria magis, quam successu, amiserunt.

§. II.

Nec simplici fortuna confligtabatur Campaniae πολίχνη m) fertilissima, quam non ita procul à Neapoli, è regione Vesuuii, ab ipso Hercule & conditam accepimns & vocatam HERCVLANEVM. Id enim disturbarunt Vesuuii cineres & terrae motus, qui

„simu-

f) *Plin.* l. d. L. VI. c. 1. *Pomp. Mela* de situ orbis L. I. c. 19.

g) *Liu.* L. XXIV. c. 35.

h) *Pomp. Mela* L. II. c. 4. & *Salmas.* de h. l.

i) *Plutarch.* in Pyrrho, & *Florus* L. I. c. 18.

l) *Liu.* L. I. c. 18.

m) Ita vocatur à *Dionys. Halic.* Ant. Rom. L. I. c. 44. Oppidum autem, memoria ipsius, aliqua ex parte iam fuisse deletum, cognosces è *Seneca* L. IV. nat. quaest. c. 1.

„simulatam
„diffindens terram, magnum concinnat hiatum.

Diu vero sepultum nuper demum eruere nomenque ipsius coeperunt, incepta terram exhaurientium scrutatione, renouare. Bene ergo anquirunt pristinam huius loci rationem, à veteribus, licet minus perfecte, descriptam. In primis Ill. *Gesnerus* rerum antiquissimarum admodum intelligens existimator Gottingensis, academiae vota decennalia indicturus, de Herculano nuper reperto, n) strictim quidem, sed eleganter, vt solet, exposuit. Cuius exemplum sequi operae pretium erit, &, si quid reliqui fecerit, expromere, & de primo huius oppidi statu explicare vberius.

§. III.

HERCVLANEVM igitur ab ipso Hercule conditum adpellatumque ex eodem fuisse, in tanta nominis varietate, iam ante constituimus. Vtriusque rei auctor est, praeter *Dionysium Halicarn.* o) epigrammatum scriptor, *Martialis*, inquiens: p).

„Hic locus *Herculeo* nomine clarus erat:
„Cuncta iacent flammis & tristi mersa fauilla."

Duo autem sunt, quae exinde adparent. Alterum, ante Herculis memoriam oppidum illud nondum fuisse;

n) v. Goettingische gel. Zeitung. vom Iahr 1747. n. 77.

o) l. d. Ἡρακλῆς - - - - - πολίχνην ἐπώνυμον αὐτῷ κτίσας. κ. τ. λ.

p) L. IV. epigr. 44. v. 6. seq.

fuiſſe; alterum, nec idem, deleto Herculeo nomine, alio poſtea vnquam vocari. Namque ita euerterunt, vt primum fuit, HERCVLANEVM vicini montis incendia, q) vt, ſiue Turrim Graeci, ſiue Porticum dixeris, coloniae quidem ſint, ibidem fere denuo conſtitutae, Herculaneis vero longe recentiores. r) Sed diſcordant tantum non omnes, qui huius loci nomen reliquerunt. *Straboni* enim eſt Ἡράκλειον, s) *Marco Antonino* Ἡρακλανον, t) *Ouidio*, v) ſed metri cauſſa, vrbs hoſpitis HERCVLEI atque HERCVLEA, *Propertio*, x) HERCVLEVM littus, nonnullis HERACLEA, y) aliis HERCVLANVM, z) aliis HERCVLANIVM. a) Neque etiam hos, pro ſua cuiusque lingua, oratione ac memoria, ita disiunctos auctores probare, quam minime auerſus à vero, potui. HERCVLANVM quidem Ro-

q) v. *Ant. Sanfelic.* Campan. p. 34. Amſtel. 1656. 12.

r) *Pietr. Caſtel'i* in incendio del monte Veſuuio. p. 16. *Zeiler.* itiner. Ital. c. 7. *Geſneri* program. laud.

s) Geograph. L. V.

t) de reb. ſuis L. IV. §. 48.

v) Metamorph. L. XV. v. 8. & 711.

x) L. I. eleg. 11.

y) *Cicer.* pro Arch. poet. c. 4. *Ambroſ. Leo* & *Leand. Alberti* in deſcript. Ital. p. 287. Colon. 1567.

z) *Vincent. Alſar. Crucius* in Veſuuio ardente L. I. p. 14. I. C. *Recupitus* in incend. Vnſuuian. paſſim & *Mabillon* in itiner. Ital. T. I. p. 115. Qui ſecuti videntur *Ciceronem* L. VII. ad Attic. ep. 3.

a) *Iuan de Quinones* el monte. Veſuuio. En Madrid. 1632. *Sanfelic.* praed. l. & nonnulli memoriae ſuperioris, vt *Plin.* L. III. hiſt. nat. c. 5.

Romanos dixiſſe, ſed, ſicut Tuſculanum, Pompeianum, Octauianum, exiſtimo, propter oppidi exiguitatem. Contra ea *Dio* ac *Xiphilinus*, b) *Velleius Paterculus*, c) *Pompon. Mela*, d) *Seneca* e) & *Florus* f) hanc mediocrem vrbem vocant HERCVLANEVM. Quo me quidem nomine, cum *Gatakero* g) & *Zeilero*, h) verius vti arbitror. Nam potiſſimum credo iis, qui aetate proximi, atque inſcriptionibus repertis congruentes, accurate cogitateque ita ſcripſiſſe videntur.

§. IV.

Similiter nec in eo conſentiunt, quot lapidum ſpatio ab vrbe Neapoli HERCVLANEVM abfuerit. Alii ſex i) vel octo l) dicunt, alii duodecim. m) Quo factum eſt, vt id illi fere conſtituerent, vbi nunc eſt Turris Graeci, ſiue, quod nomine tantum diſcrepat, Turris octaua; Hi autem, vbi hodie Nunciata, quatuor adhuc diſtans lapidibus. *Philippus*

b) In epitom. Dion.

c) L. II. c. 16.

d) l. c.

e) Nat. quaeſt. L. VI. c. 26.

f) L. I. c. 16.

g) v. eius not. ad Marc. Anton. l. c.

h) d. l.

i) vt idem *Zeilerus*.

l) *Ambroſ. Leo* & *Leand. Alberti* in deſcript. Ital.

m) *Blondus* & *Raſſanus* ibid.

lippus enim *Cluuerus*, n) „hodie,“ inquit, “ab „Herculaneo ſ. à Torre del Greco IV ſunt iuſta mil-„lia ad locum, cui vulgaris adpellatio Torre della „Nunciata.“ o) Quoquo modo ſe res habet, Campaniae oppidum erat, mare Tyrrhenum adiacens, ſub Veſuuii montis radicibus, p) inter Pompeios & Neapolim, q) ita poſitum, vt portus ſatis tuti eſſent, r) ex vtraque parte promontorii. s) Atque etiam in proximis ipſius agris villam iacuiſſe certum eſt, Retinam, t) Plinii natu maioris fato celebratam.

§. V.

Sed à primordio HERCVLANEI perſcribenda haec erunt. Nam rerum geſtarum monumentis plerumque fruebantur, qui, prudentia, virtute ac felicitate adiuti, magna, cum exercitu vel claſſe, fecerant itinera. v) Hoc in quem magis conuenire vide-

n) Ital. antiqu. L. IV. p. 1154. Lugd. Batau. 1624.

o) Idem *Zeilerus* d. l. memoriae prodidit.

p) *Recupit.* p. 18. de incend. Veſuu. Rom. 1644. 4.

q) *Dionyſ. Halic.* Antiqu. Rom. L. I. c. 44. Πομπηΐας ἐν μέσῳ κειμένη Νεαπόλεως τε.

r) Idem λιμένας ἐν παντὶ καιρῷ βεβαίους ἔχουσαν πολίχνην vocat Herculaneum. Ibid.

s) *Strabo*, ἐκκειμένην εἰς τὴν θάλασσαν ἄκραν oppidum habuiſſe, cum *Cluuero* obſeruat.

t) *Plin.* nat. min. L. VI. ep. 16. adnot. *Geſner.* ad h. l. & *Recupit.* p. 21.

v) *Natal. Com.* mythol. L. VII. p. 689. Francof. 1584.

videtur, quam in Herculem? Quis nomen imperatorium tantopere captauit? Quis commemorationem ipſius cum omni poſteritate adaequauit, illo laborioſius? Victor enim ex Iberia rediens, hoc conſilio, conſtituit oppida, Pompeios & HERCVLANEVM. Armentum Geryonis abegit. x) A Dercylo & Albione, à quo ager Albiona fortaſſe dictus, x) Tiberis quondam fluuii confinis, in Siciliam peruenit. Ibi eſt à Peloriade z) ad Erycem profectus regem, qui opimae ipſius praedae partem interceperat. a)

§. VI.

x) Quo quidem occiſo, Herculem credunt hominum ſimulacra, pro numero ſociorum, quos in itinere amiſerat, in fluuium demiſiſſe. *Macrob.* Saturn. L. I. c. 7. Hinc vero ſigillarium vſus in ſacris veterum deriuatur, quod in Specim. I. de honor. Seru. cap. 2. *Nou. Miſcell. Lipſ.* Vol. V. P. I. indicaui.

y) *Feſtus* p. 9. De pugna Herculis cum Albione & Dercylo, Neptuni filiis conf. *Pomp. Mel.* L. II. c. 5.

z) De Peloriade, Siciliae promontorio, variae ſunt eruditorum opiniones. Plurimi fere à Peloro nomen adeptum credunt. Ibi enim huic ſtatuam poſuerant, ab Hannibale temere interfecto. *Valer. Max.* L. IX. c. 8. ext. 1. Id autem multo poſt Herculis memoriam factum. "Pelorias," inquit *Pompon. Mela* L. II. c. 7. "in Italiam vergens, ſcyllae aduerſum eſt. Cauſ„ſa nominis Pelorus, gubernator ab Annibale ibidem „conditus: quem, idem vir profugus ex Africa, ac per „ea loca Syriam petens, quia procul intuenti videban„tur continua eſſe littora & non peruium pelagus, pro„ditum ſe arbitratus occiderat." Hodie vocatur, "Ca„bo de la tore del faro."

a) *Sil. Italic.* L. XII. v. 118. ſeq. *Natal. Com.* l. c.

§. VI.

Hoc loco libet interponere, quod à re proposita plane seiunctum non est; armentum Geryonis quid fuisse suspicemur. Commenticia enim sunt haec fere omnia, nisi vocis migrationes in aliena concedis. Boues autem, de quibus *Hesiodus:* b)

τὸν μὲν ἄρ' ἐξενάριξε βίη Ἡρακληείη,
βουσὶ παρ' εἰλιπόδεσσι. κ. τ. λ.

quid obstat, quin de numis explices, boue curuipede signatis. Nam ex metallis Iberiae multa semper redierunt. Fama iam exierat de diuitiis Geryonum, quorum pater Χρυσάωρ dicitur, ab auro nomen adeptus. c) Atque in aes incisa iam tum habuerunt veteres κειμήλια, quae vocantur ab *Homero:* d)

Χαλκός τε, χρυσός τε, πολυκμητός τε σίδηρος.

Pecuniam vero signauit Theseus, multa Herculis instituta imitatus. Eius adeo numos *Plutarchus*, e) non solum pro suo cuiusque pretio, sed etiam ob taurum incisum in iis, adpellauit partim ἑκατόμβοια, partim δεκάβοια. Quorum mentionem iniecit ipse *Homerus*, f) de Ioue Saturnio ita permutante:

Χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων.

Fue-

b) θεογον v. 289. seq. *Herodot.* Melpom. *Liuius* L. I. c. 7. *Natal. Com.* d. l.

c) *Diodor. Sic.* biblioth. hist. L. IV.

d) Iliad. z. v. 48.

e) in Theseo Tom. I. p. 11. Francof. 1620.

f) l. c. v. 236.

Fuerunt quidem, qui priſcis illis temporibus νόμισμα vllum iam fuiſſe negarunt. In his exempli cauſſa profero *Guid. Pancirollum.* g) Sed *Euerhard. Feithius* h) tot *Homeri* loca collegit, vt ei ſine vlla dubitatione credamus & pecuniam ſignatam opinemur Herculis memoria, quamuis rariorem. Quae noſtram de Geryonis armento diuinationem facile aperiunt. Accedit, quod non ſolum ipſe Hercules diuitiis praefuit; i) verum etiam Iunoni, quae pecuniarum praeſes, l) quae βοῶπις πότνια Ἥρη m) dicitur, obtulit manubias. n)

§. VII.

Eidem rei ſunt indicio, quae coniectu non ita difficilia putamus, ſuam tamen cuique ac propriam & voluntatem & fidem relicturi. Nam, ſicuti commemorauimus, Hercule potiſſimum duce vſi, Graecorum coloni fuerunt, ab imperatore nomen indepti Heraclidarum. Illi mittebantur, quum Hippobotae in Aetolia plurimum adhuc valerent. o) Naues autem tam fecerunt, quam ornarunt Naupacti. p)

Claſſe

g) de reb. deperd. L. II. tit. 10. p. 221.

h) Antiqu. Homeric. L. II. c. 10. p. 149. Amſt. 1726.

i) *Horat.* Serm. L. II. ecl. 6. v. 12. & *Perſius,* Satyr. II. v. 11. ſeq.

l) *Natal. Com.* L. II. p. 137.

m) *Homer.* Il. A. v. 551. & 568.

n) *Nat. Com.* p. 690.

o) *Strabo* L. X. *Pfeiffer.* ant. Gr. L. II. c. 3.

p) *Strab.* L. IX.

Classe postea Iberiam profecti, reduces accesserunt Italiam. Oppida, quae in Campania condiderant, q) aliquantisper tenuerunt. r) Reliqui in patriam, cum magna pecuniae summa, reuersi ab hoc ipso aere, (ἀπὸ τῷ χαλκῷ,) vrbem, Ἀγχίαλος s) primum dictam, adpellarunt deinceps credo Chalcidem. Hinc Chalcidenses fama tulit Campaniae incolas. Hinc *Propertius* ad Cynthiam: t)

„Ecquid te mediis cessantem Cynthia Baiis
„qua iacet Herculeis semita littoribus?
„Et modo Thesproti mirantem subdita regno
„proxima Miscenis," (pro Misenis,) "aequora
„nobilibus
„nostri cura subit memores adducere noctes?

Subdita enim haec loca videri, *Alexander ab Alexandro* v) ait, quod „ex Chalcide Thesprotiis „proxima & Cumaeis praefecti agrum Miseno finitimum, hoc est ipsas Cumas tenuerunt." Chalcidica habuisse HERCVLANEVM, videbimus. Chalcidensium haec monumenta fuisse & ipsorum iuris quasi domicilia, existimo. Chalcidica littora *Pap. Statii* exinde interpretaberis: x)

„Haec ego Chalcidicis ad te, Marcelle, sonabam
„littoribus, fractas vbi Vesbius egerit iras,
„aemula Trinacriis voluens incendia flammis.

§. VIII.

q) ibid. L. X.

r) *Alex.* ab *Alex.* gen. dier. p. 52. a.

s) *Reimman.* Ili. post Homer. p. 321.

t) L. I. eleg. XI. v. 1. seqq.

v) L. d.

x) Sylu. IV. v. 78. seqq.

§. VIII.

Sed illuc redeamus. Erycem Siciliae regem, de spoliis vltro reddendis diu recusantem, Hercules interfecit. y) Quod quidem quo modo, vtrum caestu an palaestra sit factum, tanti non interest, vt in hac re simus longiores. z) Incredibili autem felicitate victor non praedae solum, sed totius adeo regionis potitus, suo vnius arbitrio, res tantum non omnes in Sicilia constituit. a) In primis dedit *ἀκροθίνια* diis, quorum numen maxime cum eo fecerat. Incolis veteribus vel permisit pristinas possessiones, vel agros noua arte diuisit. Denique legitimis quibusdam confectis, eduxit è classe sua, qui huius ipsius consilio in ora maritima conderent eodemque auctore nominarent HERCVLANEVM. b) Factum id est saeculo, post diluuium, sexto, quod ab O. C. fuit vicesimum tertium. Neque enim tempus, nisiquis incognitum pro cognito habebit, accuratius indicabitur. c)

§. IX.

Hanc Erycis regionem & Heraclidarum domicilium

y) *Virgil.* Aeneid. L. V. v. 389. seqq.

z) *Nat. Com.* p. d.

a) *Dionys. Halic.* c.

b) Ibid. & *Herodot.* in Terpsich.

c) *Cario* quidem in Chronic. p. 25. dissentit. Profert autem, quae repugnant aetati Geryonis, Diomedis & aliorum aequalium. Contra, annum MCCCXLII. ante Chr. natum HERCVLANEI tum condendi fuisse, credit auctor libelli: *Memoire* sur la Ville souterraine &c. p. 5.

cilium adfines repetierunt. d) Qui, si quid coniicio, fuerunt Osci, deinde Tyrrheni & Pelasgi, tum Samnites, e) post Arcades & denique Aborigines. f) Oppidum autem, suspectum vicinis, fuisse his temporibus dirutum, fere videor posse contendere. Nam, vt *Herodotus*, *Diodorus Siculus* g) & *Natalis Comes* testantur, "post multis aetatibus," Dorieus Lacedaemonius in Italiam oraculi responso profectus, quod Lacedaemonii omnia ad oracula referre consueuerant. h) Eius comites occuparunt Siciliam ac restituerunt HERCVLANEVM. i) Ab hoc tenui initio adeo crescebat, & dignitate & opibus, vt aliorum simul excitaretur inuidia. Itaque Carthaginienses, quos *Herodotus* in Terpsichore Phoenices & Aegestanos l) adpellat, sibi cum hac ciuitate intelligebant, de principatu certamen fore. Caussam vero siue idoneam, siue minus iustam nacti, tanta vi depulerunt instans periculum, vt oppidum hostili manu iterum deleretur. m) Id eodem „for-

d) *Natal. Com.* p. 689.

e) *Strabo* Geogr. L. IV. ait: Ὄσκοι δὲ εἶχον καὶ ταύτην. Εἶτα Τυῤῥηνοὶ καὶ Πελασγοί. Μετὰ ταῦτα δὲ Σαυνῖται.

f) *Dionys. Halic.* cap. dict.

g) Biblioth. hist. L. IV.

h) *Corn. Nep.* Lys. c. 3.

i) *Natal. Com.* l. c.

l) Aegestani Siculi à Carthaginiensibus auxilium contra finitimos petierunt. *Strab.* L. VI. *Diodor. Sic.* L. XIII. Tom. II. p. 170.

m) Ibid. p. 690. *Diodor. Sic.* l. c.

„ fortaſſe“ bello factum eſt, quo cum Carthaginienſibus diu variaque fortuna pugnarunt Siculi, à Leonida, ſaeculo ab O. C. XXXVIII. fortiter adiuti. n) Sciens „fortaſſe“ dixi: Tantum enim abeſt, vt hoc tempus omni adſeueratione adfirmem, vt inueniri certum, incertis auctoribus, vix ac ne vix quidem poſſe confitear. Vtramque autem Siciliam, bello Punico male vexatam, non ſatis diligenter diſcernunt, qui ipſius hiſtoriam reliquerunt.

§. X.

Mutationum HERCVLANEI nullum adferre maius teſtimonium poſſum, quam quod *Paullus Diaconus* memoriae prodidit. o) Bello enim Punico I. p) anno, ſi *Faſtos Siculos* ſequeris, ab V. C. DCLI. Olymp. CLXIIX, Lutatius Catulus conſul eo peruenit. Oppidum vero Poeni adhuc tenebant. „ Ibi duo millia Carthaginienſium “, *Paullus Diaconus* inquit, „ conſerta pugna interfecit. „ Tunc Carthaginienſes praecipiti feſtinatione ad Lu- „ tatium conſulem ac deinde Romam mittunt, orant „ pacem, quam illico conſequuntur “. Pacem autem ſub hac conditione cum Romanis fecerunt, „ vt „ Sicilia Sardiniaque decederent & per continuos „ viginti annos eis perſoluerent puri argenti tria „ millia talentorum “. Quo etiam factum eſt, vt Poeni, ſecunda fortuna aduerſariorum capti, ex HERCV-

n) *Iuſtin.* hiſt. L. XIX. c. 1.

o) Hiſt. miſcell. L. II. c. 34.

p) *Eutrop.* L. II. c. 16.

HERCVLANEO demigrarent, idque ſub Romanorum redigeretur poteſtatem.

§. XI.

Neque eo ſecius, perpetua fide, ſub ea non manſit. Nam quum bellum ſociale, quod alii Marſicum, alii Italicum vocant, gereretur, cum Pompeianis, Hirpinis, Ferentanis, Apulis, Marſis aliisque populis, rerum nouarum cupidis, defecerat. q) Igitur pari cum iisdem premebatur belli calamitate. Incendio multa ſunt deleta, ciues armis oppreſſi. Confecto etiam tabulario, tabulas amiſerunt publicas. r) Atque HERCVLANENSES Minatius Magius cum T. Didio ſubegit, s) anno, quod *Faſti Siculi* docent, ab V. C. DCLXIII. Olymp. CLXXI. His vtrisque pro tantis meritis populus Romanus gratiam poſtea retulit: Minatium nominatim donauit ciuitate. HERCVLANEI vero, quod tali modo ad officium redire coegerunt, ſibi deinceps conſtituebant Romani domicilia. t) Ab iisque hanc ciuitatem poſtero tempore, mala fide compoſitoque, vnquam deſciuiſſe, incognitum mihi eſt.

§. XII.

At magnitudo & natura loci, de quo diſputamus, non eſt praetereunda. HERCVLANEVM quidem

q) *Freinshem.* Supplem. Liuian. L. LXXII. c. 8.

r) *Cicer.* pro Arch. poet. c. 4.

s) Ibid. c. 27. Conf. *Vellei. Paterc.* L. II. c. 16. quem ſecutus videtur *Freinshemius.*

t) *Dionyſ. Halic.* l. c.

dem quantum fuerit, non conuenit. Scio *Recupitum* v) velle, id fuisse, „ob caeli temperiem, antiquis medicis exploratissimum, adeo celebre, vt „ decem millia capitum, amplas domus, turrita „ culmina & augusta templa quondam habuerit". Theatrum quidem & aedificia ibi reperta dicuntur, quae ad similitudinem templorum exornatum locum. x) Sed vereor ne oppidum à *Recupito* sit descriptum, simulata laudatione. Pompeios certe non aequiparauit magnitudine. Id quod *Cluuerus* y) obseruauit. Cui eo libentius adsentimus, quo saepius silentio praetereunt HERCVLANEVM, qui Campaniae oppida recensuere: velut *Cicero* in orat. de leg. agr. contra Rullum.

§. XIII.

Ea tamen erat ciuitatum huius regionis natura, vt omnibus optimis rebus vterentur. Itaque Campani à *Cicerone* z) dicuntur „semper superbi boni„tate agrorum, fructuum magnitudine, vrbis sa„lubritate, descriptione, pulcritudine." *Plinius* iisdem tribuit a) „summum Liberi patris cum Cere„re certamen." Idem etiam *Florus*, b) de hac pulcerrima

v) Lib. d. p. 18.

x) v. infra §. XXVIII. & *Memoire* sur la ville souterraine &c. p. 15. seqq.

y) Ital. antiqu. L. IV. c. 3. p. 1155.

z) l. d.

a) Hist. nat. L. III. c. 5.

b) L. I. c. 16.

cerrima toto orbe terrarum plaga, iudicauit. Ex qua quidem copia atque omnium rerum adfluentia natam esse arbitrantur, c) incolarum tam arrogantiam, quam luxuriem. Similiter HERCVLANEVM non minus amoenum, quam copiosum atque optimarum rerum abundans aliquamdiu fuit. Vtebatur enim caeli temperie, si hieme iudicandum est, miti; si aestate, peramoena. d) Neque illi nauigatio defuit, e) neque agricultura, neque frugum fructuumque perceptio. Salinas praeterea habebat; quae tamen ex qua parte fuerint, *Cluuerus* f) in incerto reliquit.

§. XIV.

Neque hoc loco videmur debere praetermittere, quae ad HERCVLANENSIVM instituta pertinent. Suos enim initio habuerunt ritus suasque leges, ab ipso Hercule, quod facile diuinatur, acceptas. Sed deinceps vitae consuetudo, leges, sacra ac pleraque alia illis erant instituta cum Aboriginibus communia. g) Quae quamdiu in vsu fuerint, nullum certius est indicium, quam quod supra diximus, de saepius

c) *Cicer.* l. c.

d) *Tacit.* Ann. IV. 67. 3. *Florus* l. c. *Senec.* nat. quaest. L. VI. c. 1. & *Strabo* L. V. p. 170. Herculaneum habuisse testatur, *καταπνεόμενην Λιβὶ θαυμαστῶς, ὥσθ' ὑγιεινὴν ποιεῖν τὴν κατοικίαν.* *Plin.* L. VI. ep. 16. n. 9.

e) *Dionys. Halic.* l. c.

f) d. l. p. 1156. *Columella.* X. 135.

g) *Dionys. Halic.* l. c,

ſaepius mutato HERCVLANENSIVM imperio. Namque vt Lacedaemonios & Carthaginienſes omittam, à Romanis impetrarunt ciuitatem. Hinc *Cicero* h) de Archia poeta in eam ciuitatem adſcripto: „Nos hunc Heraclienſem, multis ciuitatibus expe-„titum, in hac autem legibus conſtitutum de noſtra „ciuitate eiiciemus?" Et non ita multo poſt: „cre-„do, ſi ciuis Romanus Archias legibus non eſſet, vt „ab aliquo imperatore ciuitate donaretur, perficere „non potuit." Hinc in numerum municipiorum HERCVLANEVM referunt. i) Municipes autem erant ciues Romani, ex municipiis, vti teſtatur *A. Gellius.* l) Sed „legibus ſuis," inquit, „& ſuo iu-„re" vtebantur, „Muneris tantum cum populo „Romano honorarii participes" fuerunt, „à quo „munere capeſſendo adpellati videntur. Nullis" vero „aliis neceſſitatibus, neque vlla populi Romani „lege adſtricti, niſi populus eorum *fundus* factus," hoc eſt, niſi auctor res venditionis ſuae fuerant m). Itaque HERCVLANENSES ſua quaedam inſtituta ſemper retinuerunt; Quae, quamquam ad nos non peruenerint, ita tamen comparata dicuntur, vt iure ac foedere ciuitas eſſet aequiſſimo. n)

§. XV.

h) In orat. pro Arch. poet. c. 10.

i) Ibid. c. 5. v. infra §. XXVIII. n. (*)

l) Noct. Attic. L. XVI. c. 13.

m) v. *Feſtum* ſub voce „fundus".

n) *Cicer.* l. c. c. 4.

§. XV.

Venio nunc ad nouissima HERCVLANEI fata, ad subitam oppidi commutationem, quae omnibus aeque tristis visa est ac mirabilis. Idem vero erat HERCVLANENSIS Pompeianique populi initium: Idem etiam vtriusque fuit interitus. o) Nam p)

„ Vesuuinus apex & flammea diri
„ montis hiems trepidas exhausit ciuibus vrbes".

Hunc autem Vesuuium, q) in extremis Campaniae oris, siue in terra di Lauoro, vt hodie loquuntur, positum, à mari Tyrrheno vix mille passus distare, r) certum est. Tribuunt ei πυρὸς πηγὰς ἀφθόνες, s) „ ignis fontes copiosos", ex quibus ortae dicuntur tot vicinae regionis exustiones. Quare *Silius Ital.* t) generatim cecinit:

„ Monstrantur Veseua iuga, atque in vertice
„ summo
„ depasti flammis scopuli, fractusque ruina
„ mons circum".

Et alibi: v)

„ Sic vbi vi coeca tandem deuictus ad astra
„ euomuit pastos per saecula Vesbius ignes,
„ & pelago & terris fusa est Vulcania pestis".

Vt

o) *Sanfelic.* d. l. p. 35. seq.

p) *Statius* L. III. Sylu. V. 72. seq.

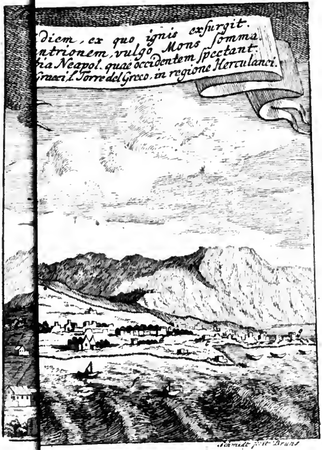
q) *Cluuer.* l. c. p. 1155. *Guil. Ces. Braccini* dell incendio fattosi nel Vesuuio in Napol. 1632.

r) *Crucius* in Vesuu. ard. L. I. c. 2. p. 18.

s) *Xyphilin.* epitom. Dion. in Tito.

t) L. XII. v. 152. seqq.

v) L. XVII. v. 597. seqq.

...diem, ex quo ignis exsurgit.
...ntrionem, vulgo Mons Somma.
...ia Neapol. quae occidentem spectant.
...Graeci l. Torre del Greco. in regione Herculanei.

Vt autem eo dilucidius adpareat, quomodo Vesuuius euertere HERCVLANEVM potuerit, montis huius descriptionem, ex epistolis, *Letters* „from a „young Painter abroad to his Friends in England" x) inscriptis, in Latinum hic conuertere sermonem iuuat. Quae huc potissimum spectat, est

Epistola XXVII.

ad R...

Romae d. x. Sept.
MDCCXLII. n. s.

Vir Honoratissime!

„Quum in litteris superioribus, y) de monte „Vesuuio, Tibi singulatim describendo, recusarem; „meam ipsius descriptionem tantum modo dicebam, „eamque de integro faciendam. Sed introductio-„nem in historiam incendii Vesuuiani, ab acade-„mia scientiarum, quae Neapoli floret, emissam, „semel iterumue legens, varias illam continere ob-„seruationes cognoscebam, memoria dignas, tam „ad pristinam quam praesentem formam, ad exten-„sionem & altitudinem pariter atque internas istius „montis partes pertinentes. Quibus spero fore vt „& Ipse delecteris & haec nostra non incongruenter „perficiatur memoria.

„Ille vero mons à catena Apenninorum disiun-„ctus, separatim est iuxta sinum Neapolis; versus „orien-

x) Edit. Londin. 1748. Adde *Xiphilin.* epit. Dion. sub Tito.

y) v. p. 104.

„ orientem, positus. Laetissimum ex hac ipsius parte „ prospectum habet & aërem ita salubrem, vt melior inueniri nusquam possit. Vbique adparent „ arbores fructuosae diuersi generis ac vineae vina „ optima producentes. Nec minus frugifera montis radix videtur olim celebrata & hodie minime „ incelebris, ob collium, qui ibi sunt, fertilitatem.

„ Altius ascendenti ex ea parte, quae ad meridiem & occidentem vergit, rerum facies in conspectu est plane mutata. Namque hic prodit campus longe lateque diffusus, oculis subiiciens non „ nisi horribilia: Non arbores fructuosas, non vineas, neque vllius generis germina; Nil nisi fauillas, pumices ac cineres. - - - Sed terribilem „ illum adspectum vbi mons iste habet, ibi est altera ipsius pars ab altera separata. Quarum in anteriori concatenati colles versus septentriones & „ orientem se extendunt, qui finitimis campis frontem exhibent adornatam viriditate herbescenti. „ Pars autem posterior nihil nisi rupes habet torridas, exustas igne & fissas in praecipitia. Summum, quod ibi est, fastigium dicitur *Monte di* „ *Somma*. Quod quidem nomen vel inde mons „ sortitus, vel ex eo impositum est oppido ad ipsius „ radices sito, versus orientem brumalem. Ibi est „ domicilium, partim ob aëris bonitatem, partim „ ob fructuum praestantiam, peramoenum. - - - „ Post hanc collium seriem, aliud & quidem separatim, tamquam conus, exsurgit fastigium, ex „ nulla alia re, nisi è saxorum, cinerum, fauillae, „ arenarumque exustarum mole concretum. Id „ ipsum est, quod proprie adpellatur *Vesuuius*. Ex

„ ipsius

„ ipsius summo ignes subinde euomuntur & fumus „ exit nunquam fere intermissus. - - - - Interim „ certum est, haec duo nomina, pro vulgari con„ suetudine dicendi, non satis esse disiuncta. Nam „ *Monte di Somma* saepius indicant alterum fastigi„ um, quod ignes eructat; Sicuti vniuersus mons „ quondam significabatur adpellatione *Vesuuii*. - - - „ Ita hodie comparatus est Vesuuius: Sed non idem „ ipsius status videtur, temporibus antiquissimis. - „ - - - Memoria maiorum, Vesuuium fuisse vni„ cum vastum corpus, instar pyramidis, è testimo„ niis veterum scriptorum facile colligitur". Haec fere de montis ipsius forma, quam ex auctoris harum litterarum delineata figura in aes incidendam curauimus.

§. XVI.

Neque eadem est de incendiis Vesuuii, quam dudum facta fuerint, memoria prodita. *Crucius* profitetur, „se in ea semper fuisse sententia, quod „ mons iste incendiis ac terrae motibus, tamquam „ horrifica febre laborare coeperit, vel ab antiquis„ simis saeculis". z) *Juan* vero *de Quinones*, *Pietro Castelli*, *Recupitus* & ceteri non antiquitus solum factum id esse negarunt, verum etiam, ante Titi imperatoris aetatem, ignem vnquam concepisse montem, eunt inficias. Mihi quidem, dicam vt res est, neutra pars arridet. Ab vtraque enim relictum, quod inter nimium & parum est, videtur.

§. XVII.

z) L. d. p. 47.

§. XVII.

Crucius ex ſulphure, bitumine aliisque Veſuuii inteſtinis, quae ab initio habuit, quae ignem partim concipiunt, partim alunt, ſuam effici arbitratur ſententiam. Fac autem, iſta omnia nunquam in hoc monte non fuiſſe. Ex quibus nihil omnino cognoſces, niſi quod omnes facile concedunt, iam pridem ardere Veſuuium potuiſſe. At vero id non ſolus credidit. Montem hunc iam Abrahami tempore ignes flammasque eructaſſe, *Crucio* perſuaſerat *Fabius Jordanus*. Eius rei teſtem eſſe putant *Diodorum Siculum*, qui a) πολλὰ σημεῖα τοῦ κεκαῦσθαι κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους, „multa incendio„ rum ſigna ex priſtinis temporibus", ſcripſit in hoc monte reperiri. Et ne quid probationi deeſſet, addiderunt *Vitruuium*, b) inquientem: „Non minus „ etiam memoratur, antiquitus creuiſſe ardores & „ abundauiſſe ſub Veſuuio monte & inde euomuiſſe „ circa agros flammam". Quae tamen deſcripta periculi Veſuuiani veſtigia, num ſemel bisue circiter facti incendii haberi non poſſunt? Tantum ſaltem, abeſt, vt vel *Martialis*, c) quod *Braccini* d) opinatur, vel *Minutius Felix*, e) quod *Crucius* voluit exuſtiones deſcripſerint antiquiſſimas; vt nihil expoſuiſſe, niſi habita ſuae cuiusque aetatis ratione, vi-

a) Bibl. hiſt. L. IV.

b) de archit. L. II. c. 6.

c) Loco ſupra dicto.

d) L. I. p. 6.

e) Octav. p. 39. Lugd. Batav. 1652. 4.

videantur. Quem enim praeterit, quanto cum pallore ac tremore, tremente vel vrbe, vel agro, terraque ingenti concussa motu, Romani supplicationem in triduum plerumque decreuerint? f) Nunquam tremuit Roma, vt non futuri euentus alicuius praenuncium id esset. g). Nunquam fieri tanta Vesuuii incendia potuerunt, quae silentio praeterirent scriptores, portentosa quaeque commemorantes. Quis demum, in regione minime tuta, credet & toties & tanti domicilium sibi constituisse HERCVLANENSES? Patriae adeo renunciarunt ex vicina tempestate grauiter dolentes atque emigrantes negarunt, "se vnquam ipsam regionem accessuros." h).

§. XVIII.

Similiter dici non potest, ante Titi Caesaris memoriam plane non arsisse Vesuuium. Repugnant enim, quos modo laudaui, *Diodorus Siculus* & *Vitruuius*, Vespasiano maiores. Nec, quin ante Strabonis, hoc est Augusti & Tiberii tempora, illud Vesuuii malum acciderit, dubitat pictor, qui ad amicos in Anglia hac de re litteras diligenter dedit. i) Atque vt adferam testimonium *Senecae*, l) "nonis „Febr. Regulo & Virginio coss." id est, ex fastis Capitolinis, anno V. C. DCCCXV. vel vt alii malunt,

f) *Alex. ab Alex.* gen. dier. L. V. c. 27.

g) *Plin.* hist. nat. L. II. c. 84.

h) *Senec.* nat. quaest. L. VI. c. 1.

i) Letters from a young Painter. ep. XXV. p. 111.

l) l. d.

lunt, à red. ſalut. LXIII. „terrae motus fuit, qui „Campaniam ſecuram huius mali, indemnem ta- „men, & toties defunctam metu, magna ſtrage „vaſtauit." Quod anno proxime antecedenti factum, quamquam *Tacitus* m) ſcripſerit, libentius tamen credo *Senecae*, quod aetate propior fuit. Eodem tempore & hoc ipſo motu, „celebre Campa- „niae oppidum Pompeii, magna ex parte proruit." Neque id ſolum, verum „& *Herculanenſis* oppidi „pars ruit, dubieque ſtabant etiam, quae relicta „erant." Illud *Tacitus*; hoc *Seneca* docet. Occurritur autem nobis ab iis, qui, motum quidem terrae ab vtroque commemorari, ſed de Veſuuio ipſiusque incendiis nullam fieri mentionem, obſervant. n) Quibus ſi ſatis cognita eſſet *Senecae* ſententia, ignem terrae motus cauſſam dicentis, o) planum fieret, flammas ab hoc ipſo ſcriptore ſupponi Veſuuinas, tanto autem impetu nondum eructantes. In parietinis reſeruata nobis feruntur, duo Claudii & Neronis Caeſarum edicta. Haec, ſi vera ſunt, poſt primum HERCVLANEI periculum, huic etiam municipio propoſita, legi ſaltem intereſt; p)

I. CN. HOSIDIO. GETA. L. VAGELLIO.
COS. X. Kal. Octob. S. C.

„Cum prouidentia optimi principis, tectis quoque „vrbis noſtrae & totius Italiae aeternitati proſpexe- „rit,

m) Annal. XV. 22.

n) Letters from a young Painter. ep. XXVIII. p. 144. not. (*)

o) l. d. c. 9.

p) v. *Memoire* ſur la Ville &c. p. 22. ſeq.

„ rit, quibus ipse non solum præcepto augustissimo,
„ sed etiam exemplo suo prodesset conueniretque felicitati sacculi instantis, proportioni publicorum
„ operum, etiam priuatorum custodiae, deberentque abstinere se omnes cruentissimo genere negotiationis, ne inimicissimam pace faciem inducerent
„ ruinis domûm villarumque placere, si quis negotiandi caussa emisset aliquod aedificium, vt diruendo plus acquireret, quam quanti emisset; tum duplam pecuniam quà mercatus eam remesset in aera
„ inferri vtique, de eo nihilo minus ad senatum referretur; cumque aeque non oporteret malo exemplo vendere quam emere; venditores quoque
„ coercerentur, qui scientes dolo malo contra hanc
„ senatus voluntatem vendidissent, placere tales venditiones irritas fieri, ceterum testari senatum dominio constitui, qui rerum suarum possessores futuri aliquas partes earum mutauerint, dum non
„ negotiationis caussa id factum censuerint.

„ In Senatu fuerunt" CCC. LXXXIII. Iustus, ad hanc rem, Senatorum numerus. q)

II. VOLVSIO. P. CORNELIO. COS VI. NON. MART. S. C. cet.

„ Cum S. C. quod factum est Hosidio Geta, L. Vagellio Cos. clarissimis viris ante X. K. Oct. auctore
„ D. Claudio, cautum esset ne quis domum
„ villamue dirueret," cet.... „de iis autem, qui
„ rerum suarum possessores futuri," cet. „nihil esset nouatum; & necessarii Alliatoriae Celsiliae,
„ vxo-

q) P. *Manut.* antiqu. Rom. L. II. de Senatu Supplem. *Clausing.* ius publ. Rom. fascic. II. p. 361.

„ vxoris Attil. Luperci, ornatiſſimi viri, expoſuiſ-
„ ſent huic ordini patrem eius Alliatorium Celſum
„ emiſſe fundos cum aedificiis in regione Mulinienſi,
„ qui vocarentur Campi matri, in quibus locis mer-
„ catus. . . . , ſuperioribus ſolitus eſſet temporibus,
„ iam per aliquod deſiiſſet haberi, eaque aedificia
„ longa vetuſtate dilaberentur, neque refacta uſui
„ eſſent futura, quia neque habitaret in iis quisquam,
„ nec vellet in deſerta eruentia commigrare ne quid
„ fraud. multae, poenaeque eſſet Celſiliae; ſi ea
„ aedificia, de quibus in hoc ordine actum eſſet, aut
„ demolita fuiſſent, aut ea conditione, ſ. per ſe, ſ.
„ cum agris vendidiſſet, aut emptori ſine fraude ſua
„ ea deſtruere tollereque liceret.

„ In futurum autem admonendos ceteros eſſe, vt
„ abſtinerent ſe à tam foedo genere negotiation. hoc
„ praecipue ſaeculo, quo excitari, nouari, ornari
„ in vniverſa quibus felicitas orbis terrarum ſplen-
„ deret, magis conuenire, quam ruinis aedificiorum
„ aliam partem deformem Italiae. . . . & adhuc reti-
„ nere priorum temporum, ita vt diceretur ſenectu-
„ te actum . . . . cenſuere in ſenatu. “

Qua de re quoniam ſatis dictum putamus, HERCVLANEI, aliqua ex parte ſiue conflagratione conſumti, ſiue terra concuſſa diruti, fortunam quilibet videbit, ex hoc tempore inclinatam ac prope iacentem. Tranſactis enim circiter ſedecim annis, reliqua conſepulta dicuntur: Et exinde

„ pallente ſub vmbra
„ Cymmerias iacuiſſe domos, noctemque profundam
„ Tartareae narrant vrbis. “ (r)

§. XIX.

r) *Sil. Ital.* L. XII. v. 131. ſeqq.

§. XIX.

Summum imperium omniumque rerum poteſtatem Tito, Veſpaſiani filio, commiſerunt Olymp. CCXIV. A. V. C. DCCCXXXII. a red. Salut. vt qui plurimum minimumque tradunt anno LXXIX. s) *Euſebii* chronicon ſecuti, hoc primo Titi Caeſaris anno; Alii, ab aliis perſuaſi, t) anno demum tertio, a red. ſalut. LXXXI. Veſuuium, in vertice ruptum, incendii tantum eieciſſe arbitrantur, vt regiones vicinas & vrbes cum hominibus exureret. Qui, certum Redemtoris natalem ſimul ac conſtitueris, ſine difficili negotio conſentiunt. Diem, nonum Kalend. Septembres, ſiue XXIV. Auguſt. horam fere ſeptimam, quod tempus iam promeridianum fuit, inchoanti huic infortunio deſtinatum, *Plinius* v) memoriae prodidit. Praeceſſerant autem nonnulla aeque formidoloſa, ſi periculum ſpectas, minus vero terribilia finitimis, tremore natalis ſoli fere iam adſuetis. x) Incendium maxime mirabile omnibus eſt viſum. Tantum enim vſu nondum venerat, ſed ἐξαπιναίως, ex improuiſo y) &, illis temporibus, praeter morem factum. Quare id Romani adpellarunt Chaos. Namque „omnia“ in-

s) *Faſt. Sicul.* & *Memoire* ſur la Ville ſouterraine &c. p. 7.

t) *Baron.* Annal. a. Chr. LXXXI. T. I. n. 3.

v) L. VI. ep. 16.

x) Idem *Plin.* ep. 20.

y) *Xiphilin* epitom. Dionis. ſcriptor. Graec. Rom. Hiſt. Tom. III. p. 325. ſeqq. Francof. 1590. fol.

inquit *Crucius* z) „in Chaos redacta videbant. Solem in terram decidisse, adscendisse vero terram „ existimarunt in caelum. “

§. XX.

Haec quidem Plinius natu maior, qui omnes figuras, vt tum primum deprehenderat oculis, diligenter & dictauit & enotauit, si fortuna eum ipsis superstitem esse voluisset, accuratissime potuisset persequi. a) Sed integra deficiente memoria, nisi iudicio, fide tamen standum est *Xiphilini Pliniique* alterius, de auunculi obitu pie commemorantis. b) Praecesserat, per multos dies tremor terrae, c) initio minus formidolosus, sed tempore crescens. D. IX. Kal. Septembr. adparet nubes insitata & magnitudine & specie, cuius similitudinem & formam non aliam magis arborem, quam pinum expressisse, *Plinius* obseruauit. d) Hoc, idem ait, „ incertum procul intuentibus, ex quo monte sit „ ortum. Nam, Vesuuium fuisse, postea cognitum est“. Nubes autem, „recenti spiritu“ primum fuit „ euecta, deinde senescente eo destituta, „ aut

z) L. d. p. 13. *Xiphilinus* hoc malum, tamquam φοβερὰ καὶ θαυμαστὰ l. c. descripsit, post non multo adiiciens, non nullos putasse, ἐς χάος τὸν κόσμον ἀναλίσκεσθαι.

a) *Plin.* L. VI. ep. 16. n. 10.

b) L. VI. ep. 16. & 20.

c) L. d. ep. 20. n. 3.

d) Ibid. ep. 16. n. 5. seqq.

„ aut etiam pondere ſuo victa, in latitudinem“ euanuit. „ Candida interdum, interdum ſordida & „ maculoſa“ videbatur, „ prout terram cineremue „ ſuſtulerat“. Ita „ longiſſimo velut trunco elata „ in altum, quibusdam“ quaſi „ ramis“ facile potuit diffundi. Atque eam pauore ac ſuperſtitione excaecati putarunt eſſe multos magnosque homines, quales Gigantes fingunt, in Veſuuio & regione finitima, inter diu noctuque per aërem vagantes. e) Sed fortius intuentes nubem iſtam bene viderunt, ob ignei ſpiritus tortos vibratosque diſcurſus ruptam, in longas flammarum figuras dehiſcentem & propterea pugnis, quas Gigantibus tribuère commenticiis, non diſſimilem. f) Nihilo tamen ſecius, ſub montes igniuomos à Joue detruſi, Gigantes quondam credebantur. Vnde pericula montis Aetnae Briareo adſcribit *Callimachus*: g)

> Ὡς δ' ὁπότ' Αἰτναίου ὄρεος πυρὶ τυφομένοιο
> σείονται μύχα πάντα, κατουδαίοιο γίγαντος
> εἰς ἑτέρην Βριαρῆος ἐπωμίδα κινυμένοιο. κ. τ. λ.

Sed illuc reuertor.

§. XXI.

e) *Xiphilinus* l. c. ait: Ἄνδρες πολλοὶ καὶ μεγάλοι πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ὑπερβεβληκότες, οἷοι οἱ γίγαντες γράφονται, τοῦτο μὲν ἐν τῷ ὄρει, τοῦτο δὲ ἐν τῇ περὶ αὐτὸ χώρᾳ ταῖς τε πόλεσι μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ ἐν τῇ γῇ περινοστοῦντες, καὶ ἐν τῷ ἀέρι διαφοιτῶντες ἐφαντάζοντο.

f) *Plin.* l. d. ep. 20. n. 9.

g) In Delum. v. 141. ſeqq.

§. XXI.

Eſt enim ſiccitas, (ἀυχμὸς) ſine dubio ex vehementi aeſtu, orta: h) quum „mare in ſe reſorberi“ coepiſſet, „& tremore terrae quaſi repelli. Proceſſerat“ adeo „littus, multaque animalia maris in ſiccis arenis detinebat“. i) Eadem vero nocte iam obducta, non ſecus ac ſi ignem concepiſſet, terra feruida fiebat. l) Neque eius tremor non inualuit. Inferorum mugitus, fremitus maris caelique fragor tam vehemens ſecutus, vt culmina montis non impelli, ſed ſubſidere, omniaque non moueri, ſed euerti crederentur. Sic

„ furit aeſtus arenis“.

Sic terra &

„ ponto nox incubat atra“.

„ Intonuit caelum tellusque a ſedibus imis:

„ Præſentemque viris intentant omnia mortem“.

Tale initium fuit huius miſeriae.

§. XXII.

h) *Xiphil.* d. l.

i) Sunt verba *Plinii*, ex ep. modo dicta.

l) *Xiphilinus* pergit: Μετὰ τοῦτο αὐχμοί τε δεινοὶ καὶ σεισμοὶ ἐξαίφνης σφοδροὶ ἐγίνοντο ὥστε καὶ τὸ πεδίον ἐκεῖνο πᾶν ἀναβράττεσθαι καὶ τὰ ἄκρα ἀναπηδᾶν.

Ἠχαί τε, αἱ μὲν ὑπόγειοι, βρονταῖς ἐοικυῖαι, αἱ δὲ ἐπίγειοι, μυκηθμοῖς ὅμοιαι συνέβαινον.

Καὶ ἥ τε θάλασσα συνέβρεμε, καὶ ὁ οὐρανὸς συνεπήχει.

Κἀκ τούτου κτύπος τε ἐξαίσιος ἐξαπιναίως, ὡς καὶ τῶν ὀρῶν συμπιπτόντων ἐξηκούσθη.

§. XXII.

Interim è Vesuuio monte, qui oculos omnium ad se tum conuertit, „latissimae flammae altaque „incendia“ m) reluxerunt. Horum „fulgor te„nebris noctis excitabatur“. Nec praetereundum, quanta fumi, ignis lapidumque ambustorum copia ex eodem monte in aërem adscenderit. Tanta enim erat, quantam neque antea, neque postea eructauit vnquam. Obscurauit caelum, solem occultauit &, quamquam dies vere adpeteret, n) ac sol effulgeret, luridus tamen fuit, „qualis esse, quum defi„cit, solet“. Omnia, terra marique, iam erant alto cinere obducta. Qui, quo quis propius accederet, eo deciderat calidior ac densior. Quid mirum, si haec tanta pericula & „flammarum prae„nuntius, odor sulphuris“, omnes in fugam verterunt? Si attoniti ex aedibus in vias, ex viis in aedes auffu-

m) *Plin.* l.d. ep. 16. n. 13. *Sext. Aur. Victor.* Epitom. de imperat. Rom. c. 10.

n) Idem l. c. ep. 20. n. 18. Qua de re *Xiphilinus*: Καὶ ἀνέθορον πρῶτον μὲν λίθοι ὑπερμεγέθεις, ὥστε καὶ ἐς αὐτὰ τὰ ἄκρα ἐξικέσθαι.

Ἔπειτα πῦρ πολὺ καὶ καπνὸς ἄπλητος, ὥστε πάντα μὲν τὸν ἀέρα συσκιασθῆναι, πάντα δὲ τὸν ἥλιον συγκρυφθῆναι, καθάπερ ἐκλελοιπότα.

Τέφρα ἀμύθητος ἐφυσήθη καὶ τήν τε γῆν, τήν τε θάλασσαν καὶ τὸν ἀέρα πάντα κατέχε.

auffugerunt? o) Si finitimi trepidantes, quaesitum, vbi se tanto discrimini eriperent, vbi sese tutos viderent, non sine anxio clamore, cursitarunt? Hic vt *Plinii*, p) testis ἀυ]όπ]8, verbis vtar, audiuerunt „ vlulatus feminarum, infantium quiritatus, „ clamores virorum. Alii parentes, alii liberos, „ alii coniuges vocibus requirebant, vocibus nosci- „ tabant. Hi suum casum, illi suorum miserebantur. Erant, qui metu mortis mortem precaren- „ tur. Multi ad deos manus tollere, plures nusquam iam deos vllos, aeternamque illam & nouissimam noctem mundi interpretabantur". q)

§. XXIII.

Atque, in rebus, ad propositum nostrum minus pertinentibus, ne nimis longi videamur, quae HERCVLANEVM spectant, potissimum persequemur.

o) *Xiphilin.* ibid: Ἔφυγον οἱ μὲν ἐκ τῶν οἰκιῶν ἐς τὰς ὁδὸς, οἱ δὲ ἔξωθεν, εἴσω· ἐκ τε τῆς θαλάσσης ἐς τὴν γῆν, καὶ ἐξ ἐκείνης ἐς τὴν θάλασσαν. Quae quidem terrorum descriptio parum abhorret ab ea, quam Matth. XXIV. & Marc. XIII. habemus.

p) v. L. VI. ep. 20. n. 14. seq.

q) Duplicem Pythagoraei docebant totius mundi interitum, partim igne caelitus defluente, partim aqua lunari, futurum. Idque ignorare Campani vix potuerunt. Neque Epicurei non largiebantur vniuersi quoddam extremum. *Brucker.* hist. philos. crit. Tom. I. p. 1140. & 1272. Sed caelum & terra vbi ruinam minantur, vel fatorum mundi expertes facile suspicantur nouissima.

mur. Quod enim tectis circumiacentibus accidit, quippe quae „crebris vastisque tremoribus“ nutarunt, quae, „quasi emota sedibus suis, nunc huc, „nunc illuc abire aut referri“, miseri spectatores viderunt: Id maxime experta sunt oppida, Pompeii & HERCVLANEVM. r) „Fictis“ quidem „men-„titisque terroribus“, de Miseno, credentibus tamen, nuntiarunt. Sed villae, igni à possessoribus relictae, ardebant. „Triginta pagi“, scribit *Recupitus*, s) „cum HERCVLANEO perierunt“. Tanta „clade ignei fluuii riuus“ eo „defluxit“. t) Oppressi multi oppidanorum „vna cum domiciliis, „in sepulcra conuersis, hoc vno fortunati, quod „natalis soli ruinas non viderint, idemque supre-„mus fuerit & patriae & ciuibus dies“. v) Cuius quidem fati arbitrio, quot funera passi sint HERCVLANENSES, latet. Permultos vitam amisisse, certum est. Contra ea, Pompeiis, opinatur *Recupitus*, x) „praeter mulierculam“, exstinctum esse neminem.

r) *Plin.* l. c. ep. 16. n. 15. & 13. ep. 20. n. 15. *Xiphilin:* Καὶ πολλὰ μὲν ἄλλα καὶ ἀνθρώποις, καὶ χώραις καὶ βοσκήμασιν ἐλυμήναντο. Καὶ προσέτι καὶ πόλεις δύο ὅλας, τό τε Ἡρκουλάνεον καὶ τοὺς Πομπίους, ἐν θεάτρῳ τοῦ ὁμίλου αὐτῆς καθημένου, κατέχωσε. Quae quidem postrema, nisi ad priores dies reiicienda, aut à vero plane auersa fuerint, qui tantum Pompeiis periculum imminuerit, non video.

s) L. d. p. 57.

t) Ibid. p. 18.

v) Ibid. p. 19.

x) L. d. p. 19.

neminem. Plinius superior, naturalis scientiae studio deditus, quum hoc miraculum fortius, quam par est, exploraret, intercluso sanguinis commeatu, sub dio tum interiit. Die demum tertio corpus eius inuentum est, integrum tamen atque illaesum. y)

§. XXIII.

Quamquam vero sunt, qui, hoc Vesuuii incendio, iacturam ex terrae motu factam esse, negant; z) Quamquam HERCVLANEVM & flammis absumtum dicunt, & cineribus consepultum: a) Terra tamen siue discessit, siue tremore suo fecit, vt oppidi aedificia, nimis concussa laberentur. Multa de cinerum & pumicum nube commemorantur, è Vesuuio Roma tenus euecta atque in Africam perlata. b) Quae si fide digna sunt, sane quo latius diuisa & quo longius dispersa nubes fuit, eo quoque

y) L. VI. ep. 16. n. 20. *Recupitus* p. 6. de pluribus exponit, similiter oppressis, incendio autem recentiori.

z) Ibid. p. 10.

a) Ibid. p. 18. *Sanfelic.* l. d. p. 34. & 36. seqq. *Martial.* l. supra c.

b) *Xiphilin:* Τοσαύτη γὰρ ἡ πᾶσα κόνις ἐγένετο, ὥστ᾽ ἀπ᾽ αὐτῆς ἦλθε μὲν, (καὶ ἐς Ἀφρικὴν καὶ Συρίαν καὶ ἐς Αἴγυπτον ἐσῆλθε δὲ,) καὶ ἐς τὴν Ρώμην, καὶ τὸν τε ἀέρα τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἐπλήρωσε καὶ τὸν ἥλιον ἐπεσκίασε. Καὶ συνέβη κἀνταῦθα δέος οὐ μικρὸν ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις, οὔτ᾽ εἰδόσι τοῖς ἀνθρώποις τὸ γεγονὸς, οὔτ᾽ εἰκάσαι δυναμένοις.

que minus exaequare oppidi fastigia, nedum contegere potuit. Sin vero vix credenda videantur, nec tantam imaginari cinerum copiam nec lapidum molem quisquam posset, quanta nihilo minus, longe satis lateque diffusa, obruere istam regionem & quasi sepelire HERCVLANEVM, Pompeios agrosque circumiacentes debuisset. Qui quaeso fieret, vt flammarum vis, prout habetur, omnia vastans, tot integra reliquerit, quaeque fere sine noxa reperiuntur, temporibus nostris seruauerit? Oppidorum sepulcra prae ceteris eminerent. Surgentem certe vidissent quemlibet locum, & fauilla mersum, sua cuiusque planitie, nusquam altiori. Iam vero omnia iacuere, hoc idem *Recupitus* c) testatur,

c) L. d. p. 18.

Turris autem Graeci alicubi inscripta adhuc seruat, quae sequuntur:

„ Viam à Neapoli ad Rhegium,
„ perpetuis antea latrociniis infamem,
„ & conflagrati Vesuuii saxis impeditam,
„ purgato insidiis loco, exaequata planicie,
„ latam rectamque direxit aere Prouinciali
„ Perafanus Ribera, Alcalanorum Dux, Prorex,
A. M. D. LXIII.
At. O!
„ VIII. & LX post anno.
„ Kal. Ian.
„ Philippo IV. Regnante,
„ Fumo, flammis & boatu,
„ concussu, cinere, eruptione,
„ horrificus, ferus si vnquam Vesuus,
„ nec nomen, nec fasces tanti viri extimuit,
„ Quippe exardescente caesis specubus igne,
„ ignitus, furens, irrugiens

 „ exitium

testatur, „ ne seruato quidem vestigio prioris for-
„ tunae. Soloque cinereo aequabiliter superfuso,
„ vix à gnaris, locum digito commonstrantibus,
„ dici potest: Hic Herculanum fuit“.

§. XXV.

Titus quidem, Romanorum Caesar, immortali laude ferendus, ipse est, eam Campaniae calamitatem visum, profectus. d) Neque etiam iis, quos reliquos

„ exitium eructans coercitus aër,
„ discerpto violenter montis cacumine,
„ immani erupit hiatu postridie:
„ eiaculans trans Hellespontum cinerem;
„ pone trahens ad explendum vicem Pelagus,
„ immiti Pelagus
„ Fluuios sulphureos, flammatum bitumen,
„ fletus alumine cauus,
„ informe cuiuslibet metalli rudus
„ mixtum aquarum fluminibus ignem,
„ ferreumque vndante fumo. Cinere
„ seseque funestam colluuiem
„ iugo montis exonerans,
„ Pompeos HERCVLANVM, Octauianum
„ praestrictis Resina & Porticu;
„ Siluasque, Villasque, Aedesque
„ momento strauit, vssit, dirupit.“ &c.

v. *Memoire* sur &c. p. 10. seq.

d) *Xiphilin:* τȣ̃ Τίτȣ πρὸς τὸ πάθημα, τὸ ἐν τῇ Καμπανίᾳ γενόμενον ἐκδημήσαντος κ. τ. λ. Cuius itineris, Gymnasii praecipue Neapoli tum restaurati monumentum est inscriptio, quae in marmore hodienum ibi legitur:

ΤΙΤΟΣ

reliquos fatum fecerat, vlla in re defuit. Si *Suetonium* e) audimus, „non modo principis sollicitudi-„nem, sed & parentis adfectum vnicum praestitit, „nunc consolando per edicta, nunc opitulando, „quatenus suppeteret facultas.“ Duo f) „curato-„res restituendae Campaniae è consularium nume-„ro sorte duxit. Bona oppressorum in Vesuuio, „quorum heredes non exstabant, restitutioni adfli-„ctarum ciuitatum attribuit.“ Sed perdita restituere, quibuscunque modis consuleret, non potuit. Funditus erant euersa haec oppida, Pompeii & HERCVLANEVM: Quae nunquam sunt reducta ad pristinam vel dignitatem vel amplitudinem, etsi locum, quo

ΤΙΤΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ.
ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ.
.. ΕΚΗΣ. ΕΞΟΥΣΙΑΣ. ΤΟ. Ι̅.
.. ΟΣΥΠΑΤΟΣ. ΤΟ. Η̅. ΤΕΙΜΗΤΗΣ
α]ων ΟΘΕΥΗΣΑΣΤΟ. Γ̅. ΓΥΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣΑΣ.
ΣΥΜΠΕΣΟΝΤΑ. ΑΠΟΚΑΤΕΣΤΗΣΕΝ
. NI. F. VESPASIANVS. AVG.
COS. V̅I̅I̅I̅. CENSOR. P. P.
terraemotiBVS. CONLAPSA. RESTITVIT..

v. *Memoire* sur la Ville Souterraine &c. p. 6.

e) In Tit. c. 8., v. *Zonar.* sub Tito.

f) *Xiphilin:* ὁ Τίτος τοῖς μὲν Καμπανιοῖς δύο ἄνδρας ἐκ τῶν ὑπατευκότων οἰκιστὰς ἔπεμψε καὶ χρήματα ἄλλά τε καὶ τὰ χρήματα τῶν ἄνευ κληρονόμων τεθνηκότων ἐδωρήσατο κ.τ.λ.

quo mitterent colonos, dederint. Namque ibi locorum domicilia sibi non secus constituerant, ac si oppida essent in vicos commutata. g).

§. XXVI.

Quibus lumen adhibebit pictor Anglus, epistolarum, quas iam aliquoties laudaui, auctor. Is multa de HERCVLANEI, per puteum, quem foderant, reperti voragine, de ipsius pristino splendore, de picturis erutis scripsit. In epistola duodeuicesima, h) quantum huc pertinet, sententia haec est:

„Biennium fere est, ex quo hoc subterraneum „oppidum, (de HERCVLANEO loquitur,) pri„mum visi. Mecum tum fuit C··· Descendimus „per puteum, qui quum foderetur, eius eruendi „occasionem dedit. Sed per theatri cuiusdam gra„dus reduces adscendimus. Altera vice eadem mi„hi via fuit & descendenti & redeunti. Ibi autem „ad theatri sedes gradus erant octo & septuaginta: „Triginta tres ad ipsius aream ferebant. Lapidis „tantum non totius spatium, per angustas, quas „fecerant, vias emensi aedificiorum partes, colu„mnas concauas, statuarum fragmenta & eius ge„neris alia vidimus."

Ex quibus elucet, HERCVLANEVM, non incendio solum, aut fauilla, sed terra etiam discedente obrutum, satis diu latuisse. Tanta enim est eruti huius oppidi altitudo. Altius autem foderent, nisi, quod

g) *Sanfelic.* de Campan. p. 34.

h) Letters from a young Painter &c. p. 160.

quod *Knaptonus* i) credit, ne ſcaturigines aperiant, recte vererentur.

§. XXVII.

Accedunt imagines, quas ibi expromunt, nec fumoſas, nec aduſtas. Quod ex *Paderni* l) litteris intelliges, m. Febr. a. MDCCXL. ad Ramſaium quendam miſſis. Summa autem rerum faſtigia ſecutus, haec tantum ex Anglico in Latinum convertam:

„ Satis diu ſub terra iam profectus, ad loca veniebam, vbi picturae ſunt repertae & plures adhuc quotidie reperiuntur. Qui operae praeſunt, (intendants,) effigies quidem curarunt eruendas; Forulos autem, vel loculos, in quibus erant poſitae, id quod imprudenter factum, intactos fere reliquerunt. Omnes enim erant promiſcuis variarum formarum picturis ornatae, ac perſonis, figuris & animalibus compoſitae pulcerrimis. Iam vero ſunt, ſine exemplis, deſtructa; nec, quae adhuc reſtant, ſimiliter non exoleſcent. Vbi enim imagines offendunt, minus bene conſeruatas, ibidem illae relinquuntur."

§. XXVIII.

Sed vt libello noſtro, prope iam abſoluto, quaſi faſtigium imponamus, non incommodum videtur, non praeterire reliquas pictoris Angl. epiſtolas, quot-

i) v. Letters from a young Painter &c. p. 166.

l) Ibid. p. 165. in notis, quas editor ſubtexuit.

quotquot à te noſtra minime ſunt alienae. Quarum prima eſt. m)

Epiſtola XXIX.

„Ex vno tantum libro, quem hac occaſione conſulueram, qui eſt --- *Theſaurus*, cognoui, oppidum illud antiquitus Herculanum vocatum, quod „ibidem fuiſſe dicitur, vbi nunc habemus ſubterraneum; Hoc eſt vel ſub eundem locum, vbi hodie oppidum Turris Graeci, vel non ita procul ab „eo, ad radices montis Veſuuii. Quantum enim, „iam conſpicitur, ſi quid coniectem, vix dimidio „Anglici lapidis ſpatio ab eo abeſt. Et quemadmodum, olim latius patuiſſe videtur; Ita etiam „fieri poteſt, vt, dum longius eruunt, tam ad Turrim Graeci extenſum, quam extra hunc locum, „reperiatur.

„De iis autem, quae reperta ſunt, quoad fieri „à me poteſt, exponam, dummodo, quod opus „erit, certiorem Te prius feci de viis, quas foderunt. Illae, quum admodum periculoſae fuiſſent, „accidentium metu, raro ſunt altiores vel latiores „factae, quam vt ſingulis erectis & ſtatura mihi ſimilibus peruiae commode iuſteque fuerint. Haec „cauſſa eſt, cur iſtas Tibi res generatim quidem, „ſed imperfecte, repraeſentas. Sunt autem iſtae „viae plane inexplicabiles; Ita vt, poſt duo vel tres „amfractus, coniicere, vbi tute ipſe ſis, nequeas.

„Ex vlteriore Porticus parte, verſus Turrim „Graeci, per gradus lapideos plus minus quinqua-

„ginta

m) p. 164. ſeqq.

„ ginta deſcendis. Hi Te ferunt per theatri muros „ candidi marmoris cruſta obductos, qui, ſi à terra „ & puluere purgarentur, ſatis adhuc comparerent, „ credo, integri. Maius autem hoc eſſe vulgaribus, „ quae Londini ſunt, theatris, quantum in conſpe- „ ctu iam eſt, dubito. Theatrum enim id fuiſſe, „ non Amphitheatrum, n) ex ſcenae parte adparet, „ plane disiuncta. Eſt, niſi fallor, variis diuerſarum „ formarum picturis adornatum, artis plaſtices opus. „ Eius

n) Quod ita erat inſtructum, vt ſcena, theatris tantum propria, differret. *Virg.* L. I. Aeneid. v. 431. ſeqq. Caueae arenaeque quondam amphitheatra dicta. v. I. *Lipſium* de amphitheatr. cap. 2. Romae ea primum conſtituit Iulius Caeſar. Quare *Xiphilin.* in epitom. Dionis de Iul. Caeſ. p. 155. Εἶτα πολλοὺς, ait, καὶ παντοδαποὺς ἀγῶνας ἔθηκε θέατρόν τε κυνηγετικὸν ἰκριώσας· ὃ καὶ ἀμφιθέατρον, ἐκ τοῦ πέριξ πανταχόθεν ἕδρας, ἄνευ σκηνῆς, ἔχειν, προσερρήθη. Theatri HERCVLANENSIS extremitatem CCXC pedum dicit auctor libelli: *Memoire ſur la Ville ſouterraine* &c. p. 12. ſeqq. Idem vero huius theatri inſcriptionem repertam eſſe teſtatur:

L. ANNIVS. L. F. MAMIANVS. RVFVS. II. VIR.
QVINQ. THEATRO. . . . . NVMISIVS. P. F.
ARO. . . . . . . HERCVLANEN. . . . .

v. p. 15. Vtriusque Siciliae regi qui ſacrorum eſt antiſtes, primus ibidem legit:

THEATRVM ORCHESTRANI DE SVO
. . . . . . L. RVFVS L. FILIVS, cet.

Et paullo poſt litteris minoribus: VMICIVS P. I. ARCHITECT.

Conf. *Gazette* de Cologne a. 1748. n. 18.

„ Eius autem pariter ac picturarum magnus ibi numerus est, supra infraque in plurimis oppidi partibus disperſus.

„ Relicto theatro in viam intras anguſtam, vbi „ ab altera manu, (nam viſui obiecta ex vtraque „ manu ſimul diſtinguere raro aut nunquam potes,) „ muros habes obductos, vel partim marmore, par- „ tim plaſtices opere incruſtatos. Hinc inde quoque „ offendis eos, mere lateritios. Sed vbique fere, „ ſiue ſupra, ſiue circa Te, columnas marmoreas „ vel plaſtices arte gypſatas, fractas, aut contritas „ omnibus diſſitis modis iacentes. Externas modo „ clare vides parietum, introrſum ruina collapſorum, „ partes; Modo internas aliorum, qui quaſſati εἰς „ τὰ ἔξω videntur; Modo partes aedificiorum in- „ teriores, quae ad lineam vsque reſtant erectae. „ Quarum, equidem opinor, iure quodam meo, „ plures adhuc reperientur integrae; ſicuti iam non- „ nullas ex parte ita comparatas inuenerunt. Vbi- „ que habes hanc minus diſpoſitam laterum, tegu- „ larum, calcis & marmoris multitudinem, in ro- „ ſtris & rotundis vel laquearis, vel alius tecti par- „ tibus atque ornamentis. Omnia plaſtices arte „ compoſita, trabibus, tignis & arboribus, quae „ in oppido ſtetiſſe videntur, truncis, tignis ad alen- „ dum ignem, terra ac materie. His vniuerſus ille „ locus obrutus videtur. Omnia inquam confuſa, „ non ſecus ac ſi de induſtria fuiſſent commixta. „ Facilius enim eſt, mente id concipere, quam de- „ ſcribere verbis. Ne multa, ruinae ſunt crede in- „ credibiles.

„His

„ His autem generatim expoſitis, quae maxime „ commemoranda vidi, ſpeciatim explicabo; iuſtum „ quidem ordinem prae me non ferens, ſed prout „ mihi obuia fiebant. Iam enim aperui, fieri à me „ non potuiſſe, vt ſingulorum, quo poſita erant, or- „ dinem occurate obſeruauerim.

„ Vidi interiores partes rotundi cuiusdam aedifi- „ cii, quod templum fortaſſe fuerat. o) faſtigio eſt „ corona-

o) De HERCVLANEI templis exponit *Memoire* ſur la Ville ſouterraine &c. p. 15. ſeqq. *Chalcidicum* autem ibi fuiſſe, ex inſcriptione cognoſcitur, Porticu reperta, quae haec eſt:

PRIDIE. K. MARTIAS. IN. CVR. SCRIBENDO. ADFVERE CVNCTI. QVOD. VERBA. FACTA. SVNT. M. M. MEMMIOS. RVFOS. PAT. ET. FIL. ET. VIRI.... ITER. PEQVNIA. PONDERALI. ET. CHALCIDICVM. ET. SCHOLAM. SECVNDVM MVNICIP. SPLENDOREM. FECISSE. QVAE. TVERI PVBLICE DECRETO. D. E. R. I. C. PLACERE. HVIC. ORDINI. CVM. M. M. RVFI. PAT. ET. FIL. II. VIR. ITER. IN. EDENDIS. MVNERIBVS. ADEO. LIBERALES. FVERINT. VT. EORVM. MONVMENTA. DECORI. MVNICIPIO. SINT. v. §. 14.

ADEO. DILIGENTES. VT VITIEIS. PVNDERVM. OCCVRRERINT. IDQ. IN. PERPETVVM. PROVEDERINT. PLACERE. DECVRIONIB. MM. MEMMIOS. RVFOS. PAT. ET. FIL. DVM. II. VIVERENT. EORVM. POS.... M. ET. SCHOLAE. ET. CHALCIDIC. QVAE. IPSI. FECISSENT. PROCVRATIONEM. DARI. VTRIQVE. SERVOS. EIVS. P. MPLVS. EST... NEGOTIO. PRAEPONERENT. NEQVE. INDE ABDVCI. SINE. DECVRIONVM. DECRETO. ET. MM. MEMMIIS. RVFIS. PAT. ET. FIL. PVBLICE. GRATIAS. AGEI. QVOD. ITERATIONI. HONORI. EORVM. NON. AMBITIONEI. NEQVE. IACTATIONI. SVAE. DEDERINT. SED. IN CVLTVM. MVNICIPI. ET. DECOREM. CONTVLERINT. v. *Memoire* ſur la Ville l. c. Chalcidicum eſt aedificii genus, quod

„ coronatum, quod aedis esse solet, arcuata stru-
„ ctura insigni. Cuius linea media in longitudinem
„ XXX. circites pedes habuit. Sed mensuram,
„ metiri enim non patiuntur, haud dico satis accu-
„ ratam. - - - - Non procul ab eo vidi inferio-
„ rem Corinthiae columnae partem, in basi latericia,
„ iusta magnitudine, eleganter positam, qualem
„ me vnquam reperisse ignoro. Vicina sunt lateritia
„ quaedam solidaque admodum aedificia. - - - Non
„ ita multo post permeabam, (suspenso enim gradu
„ euntes animaduertimus,) quod perpolitum fuisse
„ videbatur Mosaicum, vt aiunt, pauimentum.

„ Paullo longius progressi, intrasse nosmetipsos
„ comperimus in partes domus cuiusdam interiores.
„ Locus fuisse videtur angustus. Omnia tamen
„ erant plastices opere obducta, rubro liuido picta,
„ ornata tabulis vel albi vel albicantis aliorumque
„ colorum, quos distinguere lumina nostra non sa-
„ tis poterant. Erant in his tabulis variarum for-
„ marum picturae, vt volatilium, laruarum, co-
„ rollarum &c.

„ Non multo post, nec sine labore, ad superio-
„ rem aliarum aedium partem peruenimus; Quin
„ eo, per angustam terrae mollioris cauernam,
„ sursum repsimus. Pauimentum plastices arte gy-
„ psatum magnaque ex inferiore parte erat à terra
„ & ruinis purgatum. Periculum adeuntes, ibi vi-
„ dimus loca, arte, quam modo dixi, ornata &
„ ex-

quod *Festus* obseruauit, ab vrbe Chalcida dictum; quod *Vitruuius* L. V. c. 1. docet, in Basilicarum extremis constitutum.

„ expolita, multo tamen magnificentius. Tabulatum cum parietinis pictum eodem modo, eodem colore, eodemque rubro, quod liuidum fuit, subiecto. Hic locus decem circiter vel vndecim pedum, in altitudinem, fuit. Sed ob discrimen, ibi verendum, quam celerrime recipere nos, cogebamur.

„ Faciliorem adscensum mox consecuti, ad locum ducebamur, qui domuum quarundam amplissimarum amplissimus, sic videbatur, fuerat. Eius in extremo paries tres potissimum ostendit abacos, omnes elegantissime pictos, partim variis formis, partim figuris abscedentibus, templa sistentes, domus, hortos aliaque his similia, non sine licentia, iudicio & variatione facta, maxime natiua, splendide ac pulcre ornata. Ita autem comparatus est uniuersus, qui conspicitur, locus, ne excepto quidem tecto, quod obliquum fuisse videtur. Omnes pictarum tabularum lineae decus credo indicant, quod in medio non potuit quin fuerit fastigio. Sed praetereunda non est palma, singulis semper tabulis interposita picturisque expressa tam miscellaneis, vt acroteria vidisse ignorem, his pulcriora. Altitudinem huius loci, vel longitudinem, vel latitudinem nemo probabiliter coniiciet. Namque ex abacis adparet satis id profunde erutum, dum ad pauimentum venitur; nec vltra quinque pedes, nisi fallor, ex altera extremarum partium modo commemorata, remouerunt.

„ Exinde visi loca, ad easdem vero aedes pertinebant, minus singularia; vt & aliarum aedium

„ aeque vulgarium partes interiores. - - - - In-
„ trinsecus vero erant, quod semel monuisse satis
„ est, tantum non omnes rubro quodam liuido pi-
„ ctae; modo simplices, modo adornatae figuris
„ &c. - - - Longius progressi platearum angulos
„ bis vel ter praeteriisse existimamur. Tectorum fa-
„ cies permeando bis obseruasse videor, vnam prae-
„ cipue aedificii amplissimi & specie publici, pilatim
„ acti, columnis gypso latissime striatis.

„ Venio nunc ad oppidi euersionem, quae satis
„ clare patet. Ea vero, quod huc pertineret, com-
„ memorari nihil potest mirabilius. - - - Partim
„ id esse monte erumpente destructum, nemo nega-
„ bit. Hoc ita factum: Primum ignem ex ipsius
„ alimentis concepit, tum aliquantisper flagrans ob-
„ rutus, ignis vero restinctus est. Id Te, quae
„ dicam, docebunt: Vbique fere illic sunt, quem
„ ad modum obseruaui, trabes, tigna, arbores &c.
„ eaque magna vi hinc inde disiecta. Haec
„ omnia plane cremata & carbones facta sunt, tam
„ puri, vt fieri vix possint meliores. Quin etiam
„ trabes ceteris crassiores penitus combustae. For-
„ mam tamen perfecte conseruarunt, adeo vt, quot-
„ quot earum explorare licuit, ictus sane adparerent,
„ vel asciae, vel alius instrumenti, quo caesae aut fa-
„ bricatae essent. Oppidum illud patet esse crema-
„ tum iuxta atque obrutum. - - - Iam vero, si
„ incendium diutius durasset, omnes illae trabes in
„ cineres mutatae, saltem plane deformatae fuissent;
„ Igne contra mox restincto integri factae carbones.
„ Hoc videtur fuisse fatum eius partis, quae adhuc
„ reperta est.

„ Hanc

„ Hanc euersionem, duobus eiusmodi grauissi-
„ mis malis, altero alterum insecuto, factam, mi-
„ nus repugnat, quam idem eadem materia crema-
„ tum existimare, qua fuit obrutum. Fac enim
„ hoc accidisse: Qui quaeso intelligeres, quomodo
„ picturae potuissent ibi conseruari, quales reuera
„ sunt, integrae? Qui fieret, vt ibi nullum omni-
„ no reperiretur incendii vestigium in muris, mar-
„ more &c. Adhuc autem illic nihil eiusmodi in-
„ uentum. Neque ibidem videtur, cuiuscunque
„ rei sit, combustum cum terra & puluere mixtum.
„ Ab imo ad summum, cuncta sepelivit pura tan-
„ tum terra, quae, pro natura sua; incendere op-
„ pidum minime potuit. - - - Igitur *vero fit si-*
„ *millimum, vt id obrueretur, tremorem terrae,*
„ *eodem tempore factum, effecisse, non lapides, non*
„ *fauillas*, quibus è monte surgebat aestus ad auras.
„ Incensum quidem hac materia nemo negabit; Sed
„ nec illa sepultum est, nec, quod exinde elucet,
„ eadem istud interiit. Vtcunque se res habeat, op-
„ pido huic accidit calamitas, omnium, opinor,
„ quae fieri in natura rerum possunt, maxime hor-
„ renda.

„ Accedit, quo Te vno adhuc incommodem,
„ Herculanenses periculi forsitan habuisse praenun-
„ tia, vt oppidum reliquerint. Quum enim, vltra
„ sesqui milliaris spatium iam eruerint; quum tot
„ ibi iam sint anguli & amfractus, praeter vnum ta-
„ men hominis cadauer, repertum adhuc est nul-
„ lum". Haec epist. auctor.

Sed, si quid video, minus accurate cogitata.
Cum HERCVLANEO homines interiisse bene mul-

 tos,

tos, *Xiphilinus* aperte docet. p) Nec repugnat, quod auctor de cadaueribus disputauit. Fac enim, vnicum adhuc inuentum; Fac, non defuisse HERCVLANENSIBVS periculi praenuntia: Quid inde? Eane illos conuocarunt, alios aliorum consilia exspectantes? Quid diuinarent, quid suaderent prudentiores, peritiores, maiores, vt fit, sollicite rogitantes? Igitur, quid obstat, quin magna pars ciuium in vno loco, tamquam monumento communi, consepulta iaceat? Quin eo nondum eruendo peruenerint? Quin angustis admodum cuniculis transire multa potuerint? Altius si foderent, (sed verendum, vt fiat,) q) plura certe cognoscerent.

§. XXIX.

Antiquitatis amatores non sine voluptate legent, quae exponit eiusdem auctoris

Epistola XXXIII. r)

ad R...

Romae d. XX. Iun.
MDCCXLIII.

Vir Colendissime!

„ Mitto Tibi, quae in oppido HERCVLANEI „ subterraneo eruerunt, statuarum, vultuum, cae-„ laturae aliarumque antiquitatum curiosarum de-„ scriptionem. Ipse bis vidi locum; Frequentius „ autem

p) v. Supra §. XXIII.
q) v. §. XXVI.
r) v. p. 202. seqq.

„ autem de eo locutus cum aliis, eorundem obſerua-
„ tionibus emendaui & locupletaui meas.

„ Quatuor circiter lapidum ſpatio à Neapoli abeſt, „ in oris maritimis poſitum, oppidum Porticus; „ quod vrbis partem videtur aliquando fore. Exem- „ plum regis, cui palatium hic exſtruitur, multi „ ſunt, eo habitatum concedentes, ſecuti. Situs „ eſt laetiſſimus. Proſpectum ex altera parte vrbs „ ſinusque Neapolis cum littore incuruato reddunt, „ multum habentem varietatis, multum delectatio- „ nis. Ex altera vero idem praeſtat littus, ad pro- „ montorium vsque Sarentinum & inſulam Capri. „ Duorum fere lapidum interuallo longius abeſt, „ mire ſurgens, mons Veſuuius. Hortos quidem „ ex inſtitutis Gallicorum deſcripſerunt, ad mare „ extenſos. Sed opus nondum adgrediuntur, nihil „ in primis niſi arcem molientes. Eſt magna quae- „ dam & media porticus, ſub qua ponunt ſtatuam „ equeſtrem marmoream, partibus tantum non qua- „ dringentis, nuper repertam. Reſtauratoris cura „ tam mire iunctam vidi, vt aedificio decori ſit per- „ eximio futura. In baſi inciſum hoc eſt:

MARCO. NONIO. M. F.
BALBO. PR. PRO. COS.
HERCVLANENSES. q)

„ Pro-

q) Eam itaque ſtatuam *Marco Nonio*, *Marci filio*, *Balbo*, *praetori*, *proconſuli*, *Herculanenſes* decreuerunt. Equeſtres autem ſtatuas „Romanam celebra- „tionem" habuiſſe, „orto, ſine dubio, à Graecis „exemplo," *Plinius* Hiſt. nat. L. XXXIV. c. 5. teſtis eſt. Neque, eodem auctore ibid. c. 4. „effigies ho- „minum ſolebant exprimi, niſi aliqua illuſtri cauſſa per- „petuitatem, merentium." Jam vero multa de Bal- bis,

„ Proxime ad scalarum fundamentum, à sinistra,
„ stat statua marmorea VITELLII, habitu militari,
„ viuo.

bis, de Noniis adferre, nihil attinet. Aricinum illum M. Balbum fuisse, parum abest, quin opiner, de Campanis agris bene meritum. *Suetonius* de eo in vita August. c. 4. exponit: „*Balbus* paterna stirpe Aricinus, multis in familia senatoriis imaginibus, à „matre Magnum Pompeium arctissimo contingebat „gradu: Functusque honore Praeturae, inter XXviros „agrum Campanum plebi, Iulia lege diuisit." Ex qua quidem diuisione *Nonii* nomen sortitus videtur. Nam Graeci vocant ὄνιος, ab ὄνημι, iuuo, prosum. v. infra ep. Card. *Quirini*. Distingui non ita facile possunt marmoreae, quas adhuc deprehenderunt, in HERCVLANENSIBVS cuniculis, statuae, exceptis Athalanti, Vespasiani, Mammii Max. & Balborum. Inscriptum autem, Mammio positae, fuit:

L. . . . MAMMIO MAXIMO
AVGVSTALI
MVNICIPES ET INCOLAE
AERE CONLATO.

v. *Memoire* sur la Ville &c. p. 30. Similiter L. Munatio Concessiano huiusmodi monumentum HERCVLANENSES decreuisse, intelligitur ex iis, quae incisa perhibentur:

L. MVNATIO. CONCESSIANO. V. P.
PATRONO. COLONIAE. PRO. MERITIS. EIVS. ERGA. CIVES. MVNIFICA.
LARGITATE. OLIM. HONOREM.
DEVITVM. PRAESTANTISSIMO.
VIRO. PRAESENS. TEMPVS, EXEGIT.
QVO. ETIAM. MVNATI. CONCESSIANI.
FILI. SVI. DEMARCHIA. CVMVLATIORE.
SVMPTV. LIBERALITATIS. ABVNDANTIA.
VNI-

„ viuo longe maior. t) Cubicula non ampla quidem „ ſunt, perpolita tamen. Pauimentum ſacrarii re„ gis, in ipſius cubiculo eſt, quemadmodum dicunt, „ Moſaicum, in oppido repertum. Praeter nigrum „ albumque, colores non habet. Ex altera eaque „ extrema parte poculum eſt, inſtar equorum ma„ rinorum, duobus monſtris impoſitum. Sub por„ ta aliud eſt, quod totidem animalia, volantibus „ gryphis ſimilia, capitibus cornuta, ſuſtinent.... „ In vno cubiculorum, duo vultus erant in tabulis „ ex orichalco confecti: Quorum alteri caſſis vel „ mitra impoſita. Aduerſi erant duo marmorei vul„ tus hominum adoleſcentulorum. ---- Proximo „ loco quatuor marmoreae tenues ſtatuae, in altitu„ dinem bis ac ſemipedales. Repraeſentant *Silenum*, „ vt arbitror, ---- *Venerem*, ---- *Apollinem* & „ feminae figuram. ----

„ Ex adverſa ſcalarum inferiorum parte locus eſt, „ vbi ſtatuae & alia quaeque antiquitatis curioſa ſer„ vantur, dum Xyſtus eſt receptaculum conditus. „ Hic intranti à ſiniſtra ſunt ſeptem ſtatuae aereae, „ viuis longe maiores.„

I. Im-

VNIVERSIS. EXHIBVIT. CIVIBVS. OBQVE. TESTIMONIA. AMORIS. SINCERISSIMI. REG. PRIMARIA. SPLENDIDISSIMA. HERCVLANENSIVM. PATRONO. MIRABILI. STATVAM. PONENDAM. DECREVIT. Ibid. p. 31.

t) Vitellio ſtatuas equeſtres, pluriſariam poſitas, malo omine corruiſſe, *Suetonius*, in eius vita c. 9. cum aliis, memoriae prodidit.

I. „Imperator, ſine dubio; nudus, rudem longam „ manu tenens.

II. „Habitu conſulari.

III. „Habitu ſacra facturi.

IV. „Mulier, ſacerdoti ſimillima.

V. „Simulacrum Ciceronis.

VI. „Mulier, eodem cultu, quo IVta.

VII. „Vir, ſimilis Imo, ſed non ita magnus.

„Nonnullis ex his oculi adhuc ſunt integri: Non „ autem metallici, ſed, ad verum pupillae colorem „ reddendum, peculiariter compoſiti.

„Ibidem ſtatuae ſunt decem marmoreae, quarum „ duae Ioues, corporis proceritate, ſolita maiore. „ Vterque capite caret. Reliquae ſunt matronae „ Roman. &c. Praeter ea ibi duas ex delineatione „ caelatas effigies reperi; alteram *Alexandri Magni*, „ alteram matris ipſius *Olympiae*.

„In adiuncta quadam cellula nouem erant clypei, „ omnes in HERCVLANEI theatro inuenti; Quo„rum optimi duo ſpeciem habent *Iouis Ammonis*, „ auribus caprinis inſtructam, magniſque arietinis „ cornibus.

„In theatro, ad palatium pertinente, ſeruantur „ ſex ſtatuae conſulares.

„In alio cubiculo, duo aerea capita & ſcenam „ comoediae caelatam deprehendi, actores omnes „ perſonatos.

„Proxime, vbi picturae, parua quaedam eſt „ equitis lancearii, ex orichalco, effigies. Simi-

„liter

„ liter & sacrificium in exigua caelatura: Sacerdos „ ad altare libat. Velata ante altare sedet; Pone „ quam figura feminae, stantis duasque faces obli- „ quas tenentis. v)

„ Qui restaurandis statuis praeest, sculptor, varia „ dicit esse, in theatro, reperta aerearum equestri- „ um statuarum fragmenta. Omnium equos *Marci* „ *Aurelii* Capitolino coniectat nec maiores fuisse, „ nec minores. Ex his artem, qua *Caligula* expres- „ sus fuit, miratur.

„ Similiter in orichalco inuenerunt litteras; x) „ ad inscriptiones pertinentes; magnum rei familia- „ ris vtensilium numerum, varii generis; aliquot „ vitreas, accurate formatas, sicut nostrae, phialas. „ In quibusdam suber ac liquor adhuc fuerat. Non „ nihil frumenti & panis iniuria ignis tantopere de- „ formati, vt hunc nonnisi è pictura, eundem per- „ fecte exprimente, agnouerint". Cet.

§. XXX.

v) Capite velato sacrificabant, potissimum mulieres. v. *Saubert.* de sacrif. c. XII. p. 274. seqq. Sedebant, vt adorarent. Ibid. p. 283. Matronae autem sacrificaturae, faculas tenere ad aras solebant. v. *Seruium* ad L. IV. Aen. *Virg.* & *Saub.* l. d. c. XVI.

x) Offenderunt praeterea numos, in memoriam facti singularis HERCVLANEI cusos. Aliquot eorum describit *Memoire* sur la Ville &c. p. 32. seqq.

§. XXX.

Quod reliquum est, auctor de picturis & imaginibus nonnulla promiserat. Ea praestat ipsius

Epistola XXXV.

ad eundem R...

Romae d. x. Sept.
MDCCXLIII.

Vir aestumatissime!

„ Exspectationi Tuae, vt, quae de statuis &c. „ scripsi, respondeant, ne id, quod de picturis iam „ mitto, iusto breuius videatur, necesse erit, hic „ non praeterire, quod ante omisi. Incommode „ enim satis sum istas res contemplatus. Sane dif- „ ficile fuit *Allenique* beneficio Angl. Cos. factum, „ vt triennium abhinc primum videre omnia liceret. „ Difficultas autem adferebatur periculo, quod *Ca-* „ *millus Paderni* paullo ante fecerat, imagines ali- „ quot expressurus. Quam ob caussam hunc statim „ amouendum curarunt. Ex hoc ipso tempore, „ omnes, quibus ea videndi facultas data, quo mi- „ nus penicilli vsus permitteretur, semper sunt ac- „ curatissime obseruati. Igitur, quod reliqui mihi „ tantummodo fecerunt, memoria haec, quantum „ fieri à me poterat, comprehendi; Deinde die eo- „ dem eadem perscripsi. Hoc bis feci. Post ea „ comparaui à me notata cum commentariis & „ animaduersionibus aliorum. Ita magna facta est „ obseruationum mearum accessio. Nec dubito,

„ fo-

„ fore vt memoriam sequentem, aeque ac superio-
„ rem, minus imperfectam iudicare satisque accura-
„ tam velis. Qui enim, in conditionibus minus
„ commodis, exspectari perfectior potest?

I. „ *Bacchus* sedet, stante coram ipso *Hercule*. „ Pone *Herculem* sedet, (in nube nisi fallor,) imago feminae alatae, cuius caput laurea coronatum, „ sinistra spicam tenet, dextra est porrecta *Baccho*. y) „ Iuxta *Herculem* est, ex altera parte, leo, ex altera, „ aquila. *Baccho* stat à tergo adolescens ridens & „ infra eum puerulus lactens, vberibus damae inhians. z) *Bacchus* & *Hercules* corporis proceritate sunt solito maiores.

II. „ *Theseus* stat, cum Minotauro, pedibus „ ipsius subiecto. Monstrum fictum est humano „ corpore, capite vero taurino. Ibi sunt tres vel „ quatuor adolescentes; blanditias ei, pro sua ipsorum liberatione, adhibentes: Manus illius osculantur, eiusdem pedes amplexi. a) Figurae sunt „ iusta longitudine, ad viuos dimensa.

III.

y) Ea autem videtur esse *Victoria* v. *Dempster* paralipom. ad *Rosin*. antiqu. Rom. L. II. c. 10. p. 180. seq. De antiquo Victoriae apud Romanos cultu mentionem iniecit *Dionys. Halicarn.* antiquit. Rom. L. I. c. 32.

z) De Baccho, damarum pelle induto v. *Natal. Comit.* L. V. c. 13. p. 495. 507. seq. Hic ei habitus fuit, ob stellarum varietatem. Quam vt imitarentur, illum tripudiis coluerunt; Iisque puer Cissus interiit.

a) Ibid. L. VII. c. 9.

III. „ *Chiron*, b) tendere barbiton *Achillem* do-
„ cens. Figurae perfecta longitudine, tertiam cir-
„ citer magnitudinis viuentium partem exprimunt.
„ Pulcerrima haec est pictura & omnium fere opti-
„ me conseruata.

IV. „ *Chiron*, Achillem docens mittere iacu-
„ lum.

V. „ Vir sedens terga aduertit. Sinistra manu
„ scriptum porrigit alteri, habitu corporis medita-
„ bundo, capite in cubitum nixo. Id mulier pone
„ dextra ostendit. Infra eam stat altera, humeris
„ pharetram ferens; Tertia illam vrget. Vir, pone
„ quem decrepitus quidam subsistit, in modum sup-
„ plicis pronus iacet, digitos, coram prima seden-
„ tis imagine, ori adplicat. Figurae vix dimidiam
„ viuentium magnitudinem habent. Historiam eas
„ indicare, nonnulli putarunt, de *Appio* & *Virgi-*
„ *nia.* c)

VI.

b) Istam fabulam breuiter exponit idem *Nat. Com.* L. IV. c. 12. p. 378. *Iuuenal.* L. III. Satyr. 7. v. 210.

- - - - „Metuens virgae iam grandis Achilles
„ Cantabat patriis in montibus: Et cui non tunc
„Eliceret risum citharaedi cauda magistri."

Adde *Valer. Flaccum* Argon. L. I. v. 266. seqq.

c) Erat enim quondam in vrbe nefas ab libidine ortum. App. *Claudius* L. Virginii filiam, virtute non minus excellentem quam forma, amore ardens, pretio ac spe pellicere, sed frustra, adortus est. Igitur clienti Claudio dat negotium, vt virginem in seruitutem assereret. Quare ea abducitur, in foro comprehensa. Ad ipsius clamorem concursu facto, serua iudicatur coram Appii tribunali. Appius autem Xvir eiusdem facinoris & auctor

VI. „ *Iupiter*, manu fulmen tenens. Ei à tergo „ pendet ſtimulator, *Cupido*. - - -

VII. „Ad *Herculem* ſtant *Amphitruo* & *Alcmena*, „ contemplantes eum, qui infans ſerpentem manu „ ſua ſtrangulat. *Amphitruo* gladium arripit, eumque diſtringit. Accedit imago mulieris, infantem complexae, cuius caput iam deletum. d) „ Haec ſunt mutilata magis ac longe minora. - - -

VIII. „ Simulacrum viri, tiara Phrygica velati. „ Lampadem in diſco manu portat, pannea veſte, „ in coccineo alba, indutus. e)

IX. „Tres, vti videtur, feminarum imagines, „ pulcre pictae. Duae ſunt radiis coronatae: Tertia laurea. Minor eſt ſpecies in nubibus, lauream quoque capite, manu vero geſtans pedum, „ ad iſtas vergens. - - - - Hoc dicunt iudicium „ *Paridis*. f)

X. „ Puella cum Satyro luctans, ne vis ſibi inferatur.

XI.

auctor & iudex fuit. Sed parens, iniuriae nec par, nec patiens, quomodo puellam cultro transfixerit, tamquam vno, qui ei reliquus eſſet, modo, filiam in libertatem vindicandi, *Liuius* eſt perſecutus. L. III. c. 44. ſeqq.

d) Hac de re conf. *Natal. Comit.* L. VII. c. 1. p. 678.

e) Hunc regem fere arbitror ſacrificaturum. Conf. *Alex. ab Alex.* gen. dier. L. I. c. 28. & L. IV. c. 17.

f) *Virgil.* Aeneid. L. I v. 26. l. vt alii v. 30. ſeqq. *Martial.* L. X. epigr. 89.

XI. „Alia, se Satyro permittens. . . . . .

XII. „Maritus, cum vxore prandens. Vir, bi-„ biturus, poculum, cornu simile, manu tenet. „ Seruus est ad ianuam.

XIII. „Sacrificium Egyptiacum. g)

XIV. „Aliud sacrificium.

XV. „Perpulcra imago mulieris, habitu cogi-„ tabundae. Sursum videt, complicatis digitis & „ pollice vtroque coniuncto. Manibus innititur „ gladius obtusus, vinculo viridi circumvolutus. „ Viuae magnitudinem exprimit.

XVI. „*Silenus* sedet, cum pueris, vuas ore pre-„ mens. Pone hunc est figura feminae, terga ad-„ uertentis. Ad ipsius pedes iacet asinus eiusdem; „ Aduersus autem sedet *Mercurius*, pileo velatus, „ tenens citharam.

XVII. „Species semi nudae, folium sinistra ob-„ tendentis, feminae.

XVIII. „*Flora* volans, ferens flores sinistra, „ dextra subleuans pallam, pariter consitam flori-„ bus.

XIX.

g) Singularia fuisse Egyptiorum sacrificia *Alex. ab Alexandro* docet, adeo vt Romae fuerint vetita. L. II. c. 19. p. 88. a. Feminam enim apud Egyptios immolare, nefas ducebatur. L. III. c. 12. p. 143. b. Nec pecudibus aut sanguine victimarum, sed thure ac precibus placare deos solebant. L. II. c. 22. p. 92. a. *Macrob.* Saturnal. L. I. c. 7. Atque immolata victima caput abscindebant, illudque diris execrati carminibus in flumen deiiciebant. *Alex. ab Alex.* L. IV. c. 17. p. 225. b. Sacrificium autem dum ardebat, se diuerberabant plagisque adficiebant. Ibid. p. 226. a.

XIX. „*Stymphalides* sagittis suis opprimens *Her-*
„ *cules*. Non ita magnus.

XX. „Homo, capite radiato, sedens. - - - -
„ Stant reliqui duo; alter etiam radiis, alter est
„ laurea coronatus.

XXI. „Vir, gemina, vt hodie sunt, bipenni
„ armatus. . . . .

XXII. „Alius alia instructus.

XXIII. „*Herculis* caput & claua.

XXIV. „*Bacchus*, puer tigride delectatur.

XXV. „Cornibus arietem trahens, *Cupido.*

XXVI. „Idem, ceruo vectus.

XXVII. „*Cupido*, bigis ab oloribus vectus.

XXVIII. „Idem curru bigarum à leonibus ve-
„ hitur.

XXIX. „*Victoria*, lauream manu tenens.

XXX. „Leopardus agitans bestiam.

XXXI. „Carrus, arcubus, sagittis aliisque ar-
„ mis oneratus. Camelopardales duae, quae iun-
„ gantur, paratae.

XXXII. „Auis specie minus vsitata, cruribus
„ suis admodum erecta, capite cristato. Accedunt
„ volucres duae minores, cum testa florum & varii
„ generis frutice.

XXXIII. „Alia ad illam pertinens.

XXXIV. „Psittacus, cicada agente, rhedam tra-
„ hens.

XXXV.

XXXV. „ Anſer. - - -

XXXVI. „ Anas. - - -

XXXVIII. „ Gallus, cum racemo. Cet.

Sacrificia, nuptias, prouincias, aedificia, vaſa aliaſque diuerſi generis picturas refert quidem litterarum auctor; Sed quod longum fuiſſet, non deſcribit. Plura fere quotidie à viginti circiter miſeris, ad remum ceteroquin datis, expromuntur. Studioſos harum rerum ad epiſtolam, quam ab Eminentiſſ. Cardin. *Quirino*, de nouiſſime effoſſis, Ill. *Geſnerus* nuper accepit, delegamus.

II. ORA-

II.

ORATIO,

DE

PVERORVM

APVD

VETERES GERMANOS

EDVCATIONE.

Nobilissimi consultissimique ex amplissimo ciuitatis senatu delecti,

Clarissimi atque eruditione praestantes collegae,

Auditores omnium ordinum aestumatissimi!

Prouidam Dei, omnium bonarum rerum auctoris, curam, integerrimo cuique sancta semper pietate colendam, omnibus ac singulis lucide satis vbique adparentem, nemo, alia tot ipsius vestigia siue proterue neget, siue turpiter ignoret, è pueritia in primis educanda formandaque non cognoscit.

Quotquot enim rationis participes sibi, parentibus reique publicae procreati, pro natura hominum, ceteris animantibus praestant; Quotquot caussas rerum vident, recordantur praeterita, praesentia expendunt, diuinant futura: Nec vitam possunt, vbi quisque natus est, nec corpus tueri, nec ad viuendum necessaria, quae belluis tamen natura nunquam negauit, suo quodam, vt aiunt, ac proprio Marte, parare. In lucem edimur admodum debiles, ab aliis excipimur misere inopes; Eamque ob caussam, quin morigeri, quin deuincti simus

 optime

optime de nobis meritis, fieri, credo, nequit. Tollite istam omnium rerum egestatem: Quis hominis animum, in alia quaeuis facile aberrantem, saepe ferocem, raro non effrenatum, in suam aliquam vel rationem, vel consuetudinem induceret? Quis suos ipse cogeret? Quis quaeso compelleret parendi contumaces?

Videtis tantam, qua quisque aetatis initio re vera tenetur, naturae necessitatem. Nihilo tamen secius inuitos plerumque fingi, formari asperos, difficiles non praeceptorum modo, verum etiam parentum disciplinam pati saepe nostros, quem Vestrum fugit?

Itane vero ab iisdem annis vitae suae modum habere, praeceptis institutisque, metu adeo supersedere ac magistro prohibente possunt? Ne ratione quidem, sola duce natura, vtuntur, ad orationis & ad vitae societatem. a) Quid verbis opus est? Quum rei publicae, tum sibi metipsi qui consulere aliquando cupit, (officium autem hoc est, à quo nemo immunis,) eius à puero inscitia atque infirmitas aliorum diligenter constituenda & regenda prudentia est.

Patriam, dulce natale solum, quod pace Vestra fiat, *Auditores aestumatissimi*, animo menteque lustre-

a) In nemoribus ad Lithuaniae & Russiae confinia sitis, a. MDCXCIV. venantes inter vrsos cepere puerum, decem circiter annos natum. Is neque rationis, neque loquelae vsu gauisus, cum puero Hamelensi aliisque similiter efferatis, hoc facile declarat. *Connor*. Euang. med. p. 133.

lustremus. Sane aut hic Numinis supremi prouidentia, laudibus nonnisi diuinis exornanda elucet, aut nusquam omnino. Namque aliquam disciplinae rationem apud veteres Germanos nunquam in vsu non fuisse, facile patebit. Sed quomodo fuit pristina puerorum institutio comparata? Quantopere illa ab educatione, quae nunc est, abhorret? Quantopere maiorum nostrorum tempora ac fortunam superamus? Rudes olim adolescebant, bellicosi, crudeles, rerum expertes beatissimarum: Et si quid praeterea praestitit veterum disciplina, tantum abfuit, vt emolliret alumnos, vt redderet acceptis longe duriores. b)

Mirum autem non videtur Vobis, me nouum, quod Deus ter O. M. fortunet, in hoc Vestro lyceo munus, nobilissimi magistratus iussu, hodie capessentem, in medium proferre veritates, licet apertissimas, à proposito tamen nostro minime alienas. Officii enim, mei rationem, non dubito, quin vtrimque duxerim, eligens dicendi genus, accommodatum rebus nostris, Vobis autem, quem ad modum opinor, non molestum. Diuinum profecto bonum est, quod sanior veriorque puerorum educatio hoc tempore largitur. Id quanti faciant summi huius ciuitatis viri, dici vix potest. Qui vero fieret, vt quae nobis demum contigit, qua maiores aegre caruerunt, quam bene ac sapienter compararunt posteri, non abuteremur, nec gemmis, nec auro, nec purpura venali, felicitate. Enim, nisi

b) *Tacit.* de mor. Germ. c. 14. & quem hic laudasse inter est *Senec.* de ira L. I. c. 11. & L. II. c. 15.

nisi tam ingenii vbertas; quam dicendi copia mihi deesset, non dicam orando complecterer, sed percenserem numerando. Quare, quod parvium mearum adhuc erit, quaeso obtestorque, vt me, haec ipsa temporum nostrorum commoda ex aduersis pristinorum, euincentem, patiamini de veterum Germanorum institutis, non ab omni, à recta tamen puerorum educatione alienis, exponere vberius.

Si quid vnquam fuit, *Auditores aestumatissimi*, quod quantum opinio praesumta possit, quantam vel obtrectationis vel adulationis suspicionem moueat, plus satis declararet; Sane, qui de primis Germanorum moribus iudicarunt memoriaeque prodiderunt, id ipsum maxime aperiunt. Odium & amorem externos cum nostratibus alternis adhibuisse, vt, quae illi conuicia facerent, hi summis extollerent laudibus, partim à *Io. Alb. Fabricio*, viro quondam Hamburgensi, mire erudito, recensiti, c) partim à *Io. David. Koelero*, tum Altorfino, nunc Gottingensi professore, quem honoris caussa nomino, diligenter cogniti d) scriptores, facile docebunt. Graecorum, Romanorum voculas quis assensu excipiet, magnifice semper de se, de Germanis saepe contemtim locutorum? Calculum quis adiiciet Italis, Gallis, maleuolorum nominatim *Bodini*, *Baillitti*, *Perraulti*, cetera doctissimorum, iudiciis? Nec partium studiis abripi nonnullos vellem patriae defensores, qui, quum *Morhofios* & *Reim-*

c) Bibliograph. antiquar. p. 32.

d) v. Dissertat. de Germanorum scholis solitis & solidis. Altdorf. 1725. 4.

Reimmannos imitarentur, praeconii verum pariter ac modum excesserunt. Quod inter nimium & parum est, e varia diuersorum temporum, prouinciarum etiam diuersarum ratione, videtur esse iudicandum. Aliter se res habuit Germanorum, aliter Gallorum, aliter Vbiorum. Omnes autem tempore mutatos accepimus; Natura nulli fere genti cessisse, sensim emendatos institutione atque exercitatione pulcre intelligetis. c)

Strabonem f) consulant, qui pristinos fines Germaniae quaerunt, quam *Tacitus* g) scribit, terris informem, asperam caelo, cultu adspectuque tristem, primis fuisse temporibus. Sed vehementer errant, qui abiectam planeque inutilem exinde colligunt incolarum indolem. Quaenam est terrarum natio, cuius non rudis non inculta origo fuerit, de primo vitae

c) Haec tria distinguit *Plutarchus* de liberis educandis Tom. II. Opp. p. 2. ὡς εἰς τὴν παντελῆ δικαιοπραγίαν τρία δεῖ συνδραμεῖν, φύσιν, καὶ λόγον, καὶ ἔθος. Καλῶ δὲ· λόγον μὲν τὴν μάθησιν· ἔθος δὲ τὴν ἄσκησιν.

f) L. VII. Geograph. inquit: Ἐστὶ τὰ μὲν πρῶτα μέρη τῆς χώρας ταύτης, (Germaniam dicit,) τὰ πρὸς τῷ Ῥήνῳ, μέχρι τῶν ἐκβολῶν ἀπὸ τῆς πηγῆς ἀρξαμένοις· σχεδὸν δὲ τοι καὶ τοῦτο ἐπὶ τὸν ἑσπέριον τῆς χώρας πλάτος ἡ ποταμία πᾶσα. - - - - Ἐξήρτηται ἡ χώρα πρὸς νότον, καὶ συνεχῆ ταῖς Ἄλπεσι ποιεῖ ῥάχιν τινὰ πρὸς ἕω τεταμένην, ὡς ἂν μέρος οὖσαν τῶν Ἀλπέων. κ. τ. λ.

g) De mor. Germ. c. 2.

vitae ſtatu paullatim dedocta? Ecquis, ſcientia atque optimarum artium vſu, temere negabit, ceteras gentes poſtea anteceſſiſſe, eadem loca ſolitudine & inopia quondam vaſta habitantes? Quid diſciplina, quid praecepta vel apud vetuſtiſſimos potuiſſent, tot ingeniorum teſtimonia indicant, quot dare recentioribus feliciter contigit.

Interiores veteris Germaniae nationes, reliquis, aliorum commercio quodam cultis, ſimpliciores tradunt. h) Propriam & ſinceram gentem vocant; ſui tantum ſimilem. i) Hoſpites veró eosdem habent, ſatis humanos. l) Plus ibi bonos mores valuiſſe, concedunt, quam alibi leges. m) Migrationes quidem, incertae ſedes, vitae genus, nec commodum, nec tranquillum plurimis interdixerunt, quibus vi iuris hodie prohibemur. n) At enim vero leges illis ferre ac tabulas quaſi figere, praecidere libertatem, graue omnino inſuetis onus imponere, nemo tum auſus eſt. Nulla penes principes eorum fuit

h) *Tacit.* l. d. c. 5. & 17.

i) Ibid. c. 4. & 22.

l) Ibid. c. 21.

m) Ibid. c. 19.

n) *Strabo.* l. d: Κοινὸν ἐςὶν ἅπασι τῆς ταύτῃ, τὸ περὶ τὰς μεϑαναςάσεις εὐμαρὲς, διὰ τὴν λιτότητα τοῦ βίου, καὶ διὰ τὸ μὴ γεωργεῖν μηδὲ ϑησαυρίζειν, ἀλλ' ἐν καλυβίοις οἰκεῖν ἐφήμερον ἔχουσι παρασκευήν. - - - Μιμούμενοι τὰ οἰκεῖα ταῖς ἁρμαμάξαις ἐπαράντες, ὅποι ἂν δόξῃ τρέπονται μετὰ τῶν βοσκημάτων. v. *Iul. Caeſar.* de bell. Gall. L. VI. c. 22.

fuit iubendi poteſtas; Nullam, praeter auctoritatem ſuadendi, ipſis permiſerunt, o) poena metuque perfecte immunes. Qui fieri potuit, vt mores ſimul conſtituerentur, vt aliquid eſſet legibus praeclare comparatum? Harum itaque rerum culpam liceat in Germanorum indolem ac naturam transferre, tamquam futilem, omnibusque animi dotibus indignisſimam?

Ac ſicut inuita, quod aiunt, Minerua laborant, qui δίχα φύσεως, vel repugnante natura, ad aliquod ſtudium animum adiungunt; Ita quoque eſt innata mentis humanae conditio, ſine diſciplina atque inſtitutione, caeca, dubia & de via deflectens. p) „Facile" quidem eſt, vt ait *Seneca*, q) „teneros „adhuc animos componere: difficulter " autem „reciduntur vitia, quae nobiscum creuerunt." Quid quaeſo exiſtimamus de iis, qui hac educatione, qui iſta diſciplina, vt Germani veteres, diu olim caruerunt, tam iuſta, quam maxime neceſſaria? Multa iam commemorem magnaque illorum merita, de humanitatis ſtudio, de linguarum proprietate, de artibus, quibus liberales doctrinae ingenuaeque continentur? Ingenii exſpectemus acumen? Limatum opinemur ac politum iudicium? Rerum prudentiam ipſis tribuamus & mitem & quaſi victum, tamquam coërcere cupiditates didiciſſent, animum? Educationis delicias, quibus dignoſci dominus ac ſeruus potuiſſet, plane ignorárunt: Quin potius inter eadem pecora,

o) *Tacit.* l. d. c. 11.

p) *Plutarch.* l. ſupra. c.

q) De ira L. II. c. 18.

pecora, in eadem humo degerunt, donec aetas separaret ingenuos. r)

A paruulis in id maxime incumbebant, vt, quod Theano, s) Pythagorae vxor, quondam praeceperat, à labore iniuriaque caeli se praestarent inuictos. t) Impuberes, quippe qui ex hoc ipso magnam tum adepti gloriam, manserunt diutissime. v) Longioris autem huius aetatis studium, quo quidem exercitati perhibentur, nude agendi, vel maximo frigore, fuit, recte natandi, bene venandi, fortiter sciteque militandi. x) In saltu nominatim habitantes Sueui, magna pars Germanorum, qui meridiem spectabant, y) vndique syluas, solitudinem, silentium, alioqui cogitationis incitamenta, adiumenta non habuere, nisi venationis. Nam montibus solam inerrare Dianam putantes, Minerua fugiebat; Feras igitur excitatum agitatumque, quoties non inibant bella, sunt frequenter profecti. z) Vitam vero tantum non omnem quamquam pudice, parce ac duriter agerent, à labore, sicuti ingenium est omnium hominum, a) procliues tamen fuerunt ad libidinem. Otio, somno ciboque sese dedisse, certum

r) *Tacit.* de m. G. c. 20.

s) v. G. *Stollen.* Historie der heidnischen Moral. p. 267.

t) I. *Caesar.* de b. G. L. VI. c. 21. & 28.

v) Ibid. & *Pomp. Mela*, L. III. de situ orbis.

x) Ibid.

y) *Strabo*, Geogr. L. VII. passim.

z) *Tacit.* l. d. c. 15. *Pomp. Mela* libro iam dicto.

a) *Terent.* Andr. act. I. sc. 1. v. 50. seq.

tum eſt. b) Ebrietatis probrum, illis vulgo obiectari ſolitum, conſtanti fama atque omnium fere teſtimoniis confirmatum, quis Veſtrum neſcit? c) Quis eos, ipſius expertes, vere planeque pronuntiabit?

Atque vt, ſcientiis vel doctrinae quale ſtatuerint pretium priſci natalis ſoli incolae, ſtrictim dicam, in rebus diuinis ſuperſtitionis antiquae ſectatores, Tuiſtonem deum, terra editum & filium Mannum, pro gentis conditoribus, celebrarunt. d) Alterum illis omnium rerum creatorem fuiſſe, Deum; alterum Adamum, qui ſuo quodam iure arbitrarentur, non defuerunt. e) Noſtra parum refert, ſiue Iapetum Tuiſtonem & Gomorem Mannum, cui tres filios, quos ille habuit, f) plerumque tribuerunt; ſiue aliis nominibus vtrumque dixeritis. In deorum numerum certe relati traduntur, pariter ac Mercurius. Quem quum maxime colerent, humanis quoque hoſtiis ſtatuto tempore placare, contra ea Herculem ac Martem animalibus conciliare ſibi, ſolebant. g) Non nulli Sueuorum ſacrificabant Iſidi. Alii vero, (diuerſa enim Germanorum ſacra fuerunt,) alios adorabant, nec quemquam ducebant numero deorum, niſi quem aut cernerent, aut, mortales aperte

b) *Tacit.* l. c. c. 15. *Pomp. Mela* L. III.

c) *Tacit.* eiusdem libri c. 4. & 22. ſeq. *Ammian. Marcell.* L. XV. c. 29.

d) Ibid. c. 2.

e) E. g. *Phil. Cluuer.* Geogr. L. III. c. 6. & v. *Reimman.* hiſt. lit. P. II. p. 10.

f) Gen. X. 2. ſeq.

g) *Tacit.* de m. G. c. 9.

te iuuare, aeque luculenter viderent & cognoscerent: vt Solem, vt Vulcanum, vt Lunam. Reliquos ne fama quidem acceperant. h) Feminis praeter ea sancti aliquid inesse, prouidi & diuini, crediderunt, ita vt neque illarum consilia spernerent, neque ab ipsis responsa negligerent. Auriniam, Velledam aliasque diu sunt, instar numinum, venerati. i) De futuris, modo virgarum surculis, modo auium voce volatuque, modo equorum hinnitu, moniti dicuntur. l) Quae omnia de cultu Germanorum diuino, tam irrito, quam imperfecto testantur. Quae primas puerorum, cum de rebus sacris, tum de natura numinis, notiones significant.

Neque in cognitione caeli ac siderum, annuarum commutationum, temporum atque aedificandi rationis, difficile est iudicare, quid praestiterint: quum non dierum, quod nunc fit, sed noctium numerum minus congruenter computasse; m) quum hiemem, ver & aestatem habuisse, autumni vero perinde nomen ac bona nesciuisse; n) quum rerum gestarum memoriam non nisi carminibus celebrasse; o) quum denique suam quisque domum ita instruxisse

h) I. *Caes.* de b. G. L. VI. c. 21.

i) *Tacit.*, l. d. c. 8. *Rossen* & *Nerret.* Iuden- und Heiden-Tempel. P. I. p. 922. seqq.

l) *Tacit.* Ibid. c. 10.

m) Ibid. c. 11 I. *Caes.* l. d. c. 18.

n) *Tacit.* c. 26.

o) Ibid. c. 2.

ſtruxiſſe, cognitum eſt, vt tecta nihil amoenitatis, nihil ſalis, nihilque ſumtus haberent. p)

Litterarum ſtudia, ſi *Tacito* q) credendum, auctori ſatis locupleti, noſtrates antiquiſſimis temporibus bene attigerunt. Namque earum indolem ac naturam, (dicam vt res eſt, *Honoratiſſimi Auditores*,) viri pariter ac feminae ignorarunt. Quid? Abhorruere à ſapientia, quae hominem à natura inchoatum perficit, quam profani homines alioquin praedicarunt ſuam. Quid? Vtebantur ſuo, quo quisque natus erat, ſermone: Cui, ſi quem adiunxerunt peregrinum, Graecus fuit. Eius ſaltem monumenta quaedam in confinio Germaniae Rhetiaeque per diu exſtitiſſe, proditum memoriae eſt. r)

Sed generatim ex his facile diuinatur puerorum educatio, quae non eadem vbique reperitur. Alii, aliis manſuetiores, laudem meriti; alii à vitae conſuetudine remotiores, in vituperationem adducti; Multi, iuxta Rhenum fluuium habitantes, formia, moribus ac victu ſimiles Gallorum fuerunt. s) Galli Vbios, Coloniae, quam Agrippinam vocant, finitimos; Vbii Tencteros & Cattos; Hi autem alios ſuperarunt. t) Germanos habuiſſe Druidas, v) ingenio-

p) Ibid. c. 16.

q) Ibid. c. 19. Varias h. l. interpretationes habet Excell. *Koelerus* in diſſert. laudata p. 22. ſeqq. Huc cum primis etiam ſpectat Sum. Ver. *Heumanni* progr. de Germ. priſcis litterar ſecreta ignorantibus. 1719.

r) *Tacit.* c. 3.

s) *Strabo* Geogr. L. VI. & VII.

t) I. *Caeſ.* de b. G. L. IV. c. 3. & *Tacit.* de m. G. c. 32.

v) v. *Brucker.* hiſt. phil. crit. T. I. L. II. c. 9. §. 4.

geniorum doctrinaeque principes, quos in primis plerumque aestumarunt Galli, partim negant, x) sed de interioribus arbitror minusue cultis; partim adfirmant, y) sed de reliquis, qui sunt, cum commercii, tum vicinitatis iure, Gallicis moribus adsuefacti.

Quam ob rem quid Germanorum disciplinae tribui, quid Gallorum institutioni debeat, secerni enim haec ab illa atque internosci potest, explicabunt ea, quae de educatione puerorum, pro vt fertur Gallis quondam vsitata, adhuc commemoranda videntur. Nam, qui rebus ipsorum diuinis interfuerunt, sacerdotes, vates, religionis interpretes, puerorum magistri, Druides illi, z) quos modo laudauimus, adolescentulos docebant, in specu, in abditis saltibus, a) tenebrarum, haud scio an etiam inelegantiae, domiciliis. Vndique apud eos congregati, quod fere non miramur, vel maximis excitabantur praemiis, vel sua sponte in disciplinam conueniebant: A propinquis etiam parentibus mittebantur. b) Cunctantes miramur huius disciplinae alumnos, qui plus minus

x) I. *Caes.* l. c. L. VI. c. 21. *Sam. Schurzfleisch.* opp. hist. p 832.

y) I. *Fr. Reimmann.* hist. lit. P. II. p. 55.

z) v. *Rossen* & *Nerret.* l. d. p. 917. & 919. seqq. De Druiadarum, in rebus friuolis, religione, lege *Plinii* hist. nat. L. XVI. c. 44.

a) I. *Caes.* de b. G. L. VI. c. 30. & 13. *Pomp. Mela* L. III. c. 2.

b) Ibid. c. 14.

minus viginti annos in eadem permanebant. c) Quales enim quaeso fructus, quanta aetatis ingrauescentis, quanta senectutis emolumenta exinde ceperunt? Satis quidem erat diuturna seges; Sed messis in herba.

Nisi in ordinem suum plerumque cooptassent, quos tam egregie eduxerant, nisi militiae vacationem omniumque rerum habuissent immunitatem, d) nisi magno in honore Druidum arcanis imbuti fuissent: e) Qui tot tam diu operam illis dare, qui scutum f) frameamque negligere, ceteroquin togam & primum adolescentiae honorem potuerint?

Graecas quidem litteras constat eos, tam publicis, quam priuatis in rebus adhibuisse; g) Carmina, antiquissimum annalium genus, rerum gestarum summaria quasi ac memoriam, tradidisse; h) Multa de sideribus atque eorum motu, de mundi & terrarum magnitudine, de natura rerum, de deorum immortalium vi ac potestate iuuentuti disputasse; i) Virtutibus dubitasse, nisi mortis metu exonerarent, elucere quemquam. Hinc hominis animum interire, negarunt. Hinc eum ab aliis ad alios, tamquam e domo

c) Ibid.

d) Ibid.

e) Ib. c. 13.

f) *Tacit.* l. d. c. 9. & 13.

g) I. *Caes.* b. G. c. 14.

h) Ibid. & *Tac.* c. 2.

i) I. *Caes.* c. 14.

domo in domum transire, auditoribus persuaserunt. l) Si scite, si congruenter ab origine à primisque caussis repetiissent omnia, soli memoriae non studuissent & ratione vti quisque didicisset sua. Si explicare atque excutere intelligentiam suam voluerint; aequo Vobis concedam animo, non ita peruulgata fuisse Druidum praecepta. Sed proh dolor! Non aliis, sed sibi, non discipulis, sed magistris, non auditoribus, sed doctoribus docuerunt. Namque ex inuidia laborabant. In vulgum efferri disciplinam tam praeclaram, noluerunt. m) Ac ne adolescentes memoriam remitterent, (quasi vero vnicum id esset humanitatis signum,) veriti, in eadem excolenda, nulla ingenii ratione habita, nulla iudicii, omnem maluerunt industriam, quam poterant, adsidue expromere. n) Quo factum est, vt magnum apud eos discerent versuum numerum o), eoque probe callentes, siue domum reducti, siue ipsi Druides facti, vel maximis rebus pares praedicarentur, essent eruditissimi.

Attamen progressio & Germanis, & Gallis ad virtutem fuit? Ita quaedam fuit, sine legum obseruatione, sine violatione iuris. Impunitatem non permiserunt, maximam fere semper peccandi illaecebram. Poenam publice constituebant in flagitia, ne ab iis sibi quisque cauere non posset. Caussam flagitio-

l) Ibid.

m) Ibid.

n) Ibid. L. VI. de b. G. c. 14.

o) Ibid.

gitiorum reticebant, ne insontes praua cupiditate incenderent. p)

Tandem aliquando ex ephebis excesserunt. Liberos suos Galli, quum adoleuissent, quum militiae bellique munera sustinere possent, palam ad se adire, antea contra ius fasque erat, patiebantur, in celebritate hominum, in conspectu parentis versari, tunc honestum ducebant. q)

Quod autem reliquum est, Galliae populi magis magisque paullatim sunt exculti. Primum enim rudiores, deinceps laudabilium doctrinarum studiis ex feritate ad mansuetudinem traducti, iam ante *Caesaris* & *Taciti* memoriam, quod vterque omisit, quod *Iustinus* r) & *Ammianus Marcellinus* s) scriptum reliquerunt, sensim sunt Graecorum praeceptis imbuti. Nam Tarquinio rege Romano factum est, vt ex Asia Phocensium iuuentus, ostio Tiberis inuecta, in vltimos Galliae sinus nauibus deinceps profecta, Massiliam inter Ligures & feras gentes Gallorum conderet. Hi autem, à vicinis fatigati, Graeci Gallos & vsum vitae cultioris & agrorum cultum & vrbes moenibus cingere docuerunt. Tum legibus non armis viuere, tum & vitem amputare & oliuam serere consueuerunt. Adeoque magnus tam rebus, quam hominibus impositus est nitor, vt non Graecia in Galliam emigrasse, sed Gallia in Graeciam translata videretur. Post ea inchoata sunt per Bardos, & Eubages

p) *Tacit.* l. c. c. 12.

q) I. *Caes.* de b. G. c. 18.

r) L. XLIII. c. 3. seqq.

s) L. XV. c. 23. seq.

bages & Druidas multo maiora. Bardi fortissimum quodque illustris viri factum, heroicis versibus cum dulcibus lyrae modulis cantitarunt; Eubages scrutantes summa & sublimia naturae pandere conabantur. Inter hos Druidae, ingeniis celsiores, sodalitiis adstricti consortiis, quaestionibus occultarum rerum altarumque erecti sunt & despectantes humana pronuntiarunt animos immortales.

Habetis vniuersum disciplinarum, quales tum fuerunt, orbem; videtis omnem scientiarum complexum, quibus erudiri studiosa Germanorum iuuentus fortasse potuit: Litteras Graecas dico, poeticen, historiam rerum antiquiorum, dimetiendi caeli studium, quod astronomia vocatur, terrarum descriptionem, quam geographiam adpellamus, rerum naturalium scientiam, physices nomine celebratam, theologiam in primis ac disciplinam morum. t) Maiores vestros huius institutionis alumnos accepistis vicennales. Virtutem, cuius laus omnis in actione consistit, vsu magis & re ipsa, quam contemplatione ac nomine, exercebant. Virtutem in omni vita maximi faciebant, ita vt ipsis ea nihil esset antiquius. Virtutem commune omnium hominum, huius ipsius caussa, officium esse putabant. Virtutem - - - Quid quaero? Bonos omnino viros se praestabant.

Iam vero haec omnia, *auditores aestumatissimi*, nihilo secius valde adhuc erant imperfecta. Tantum, credite, huic disciplinae deerat, quantum addi multis vix potuit saeculis. Neque hoc vniuersae

Germa-

t) v. I. *Brucker*. Celeb. viri hist. phil. crit. T. I. L. II. c. 9.

Germanorum nationi contigit, quod iam ſemel iterumue monui, neque eadem omnibus vna fuit artium ac ſcientiarum ratio. A Graecorum colonia, poſtea Maſſilienſi, optima quaeque acceperant Galli; Sed ab his quo remotiores eſſent, eo magis, vtrum inuidia ducti, an incuria ſopiti, quid intereſt? eo inquam magis eoque diutius educationis optimae expertes, litterarum ſtudia commodaque ignorarunt.

Barbaris denique ad verum Dei cultum conuerſis, haec ſcimus aliquoties, paullatim vero, compenſata, partim Conſtantini Chlori cura, partim imperio ac prudentia Caroli M. partim beati Lutheri, Melanchthonis & Juſti Menii conſiliis. Deo & magiſtratui acceptum referimus id, quod de ſcholis, de puerorum educatione, de iuuentutis diſciplina, aliquamdiu praeclare, ſapienter ac pulcre conſtitutum eſt.

Quare, rogo vos, *auditores honoratiſſimi*, quare nobis ea data? Quare conſeruata ſunt? Quare, quaeſo, temporum inclinatione, noſtra demum digna fuerunt, quae maxima ſapientiae incrementa, maxima liberorum noſtrorum bona ſecum ferant, quanta ne cogitarunt quidem, memoria ſuperiori. Exploratane priſtinae inſtitutionis atque eius, qua hodie vtimur, diſſimilitudo? An ſcholarum inclinatam ac prope iacentem fortunam queramur? An veteres ſuis exponebant veram hominum ſapientiam, qua, quicunque voluerit, gaudere hodie poteſt, cognitionem ſalutis aeternae, artes, quae ad humanitatem pertinent, ſcientias, quae verum expromunt, quae lucem adferunt menti, voluntatem corrigunt? An bis duo luſtra transigere iucundius vtiliusue vi-

detur, ſub moderamine eorum, qui ad aurem inſuſurrant, quae ceteros celant, quae, quaſi occulta, prodere vetant nec docentibus, nec diſcentibus clare ſatis perſpecta? Tempora noſtra nosmet nobis gratulemur, quae veritati inſeruiunt, quae tot moleſtiis, tot cruciatibus leuant iuuenes ſtudia aemulantes, quae ſana, prudenti, neceſſaria puerorum educatione delectantur. Hoc ipſum lyceum, hoc laudandum nobiliſſimi magiſtratus inſtitutum, hi diſciplinae elegantioris alumni, parentum deliciae, ſpes ſalutis communis, veſtri non minus, *meritiſſimi collegae*, labores, atque adoleſcentulorum alacritas, ardor & progreſſus de tanta aetatis noſtrae, nunquam non exoptanda, felicitate loquuntur. Cet.

III.

III.

DE

PETALISMO.

De PETALISMO exponam, à *Syracusanis*, odio tyrannidis constituto, ad similitudinem Ostracismi Atheniensium.

Notationem ipsius nemo ignorat, qui, quid sibi velit Graecorum *πέταλον*, recte intelligit. Ea enim est huius vocis vis ac potestas, vt primum significet folia, quae in arborum frondibus progerminant, quae vernum tempus producit; deinde laminam, foliis fortasse similem. Itaque *Hesiodus* gratam esse nauigationem arbitratus, vere adpetente,

„ gelidus canis quum montibus humor
„ soluitur “,

inquit: a)

Ἦμος δὴ τὸ πρῶτον ὅσον τ᾽ ἐπιβᾶσα κορώνη
ἴχνος ᾽εποίησεν, τόσσον πέταλ᾽ ἀνδρὶ φανείη
ἐν κράδῃ ἀκροτάτῃ.

„ Quando

a) Ἐργ. κ᾽ ἡμ. v. 677. seqq.

„Quando primum quanto procedens cornix
„vestigium fecit, tantum folia homini adpareant,
„in ficu summa“.

Idem, hac ipsa voce vsus, laetam segetem alibi descripsit, his verbis: b)

ὅγε μὲν ἤμων
αἰχμῆς ὀξείῃσι κορωνιόωντα πέτηλα
βριθόμενα σταχύων, ὡσεὶ Δημήτερος ἀκτήν.

Quae ad verbum exprimo de Graecis:

„Illi quidem metebant
„mucronibus acutis incurua folia
„impleta spicis tamquam Cereris donum“.

Haec autem vsitata τοῦ πετάλου significatio fuit. Nec dubito quin è corona Dianae, (Ephesinae, vt opinor,) deciderit folium, quod *Aelianus* c) vocat πέταλον, à puero quodam furto ablatum. Namque expertes doctrinae diuinioris Dianam sibi finxisse coronatam, quod tacitum est multis antiquitatum scriptoribus relictum, praeter *Aelianum*, obseruat *Dionysius Halicarnasseus*. d) Sed coronas tribue-

b) Ἀσπ. v. 288. seqq.

c) Var. hist. L. V. c. 16.

d) Antiq. Rom. L. II. c. 22.

tribuebant veteres Ioui è quercu, ex olea Mineruae, Baccho ex hedera, ceteris ex aliis arboribus, e)

„olim quas vellent esse in tutela sua“. f)

Et quem fugit, Dianam non venationum modo, verum etiam siluarum fuisse deam, praesidem, custodem? Quare quid obstat, quin Ἀρτέμιδος caput cinctum putemus corona, ex arborum foliis, iisque, vt ornatissimum fieret, inauratis? Quin πέταλον χρυσοῦν, ab *Aeliano* commemoratum, non laminam, non bracteam, vt interpres voluit, sed auratum folium significet?

Recentiores quidem, maxime rerum ecclesiasticarum scriptores, vt *Epiphanius*, g) vt *Eusebius*, h) vt alii, quos diligenter explanauit *Suicerus*, i) auream laminam hac voce adpellarunt, à pontificibus in fronte gestatam. Talem adscribunt Iacobo, fratri Seruatoris μακαριωτάτου; Talem etiam Ioanni, discipulo, ἐπὶ τὸ στῆθος τοῦ Κυρίου ἀναπεσόντι.

Sed Syracusanorum πεταλισμὸς, ἀπὸ τῶν πεταλῶν, „a foliis“, nomen est sortitus. „Ostracismus“

e) Conf. *Feith.* Antiqu. Homer. L. I. c. 11.

f) *Phaedr.* L. III. fab. 17.

g) Haeres. LXXIIX.

h) Hist. eccl. L. III. c. 31.

i) Sub voce πέταλον.

mus" enim erat, quod *Hesychius* l) docet, ὁ διὰ φύλλων γινόμενος, „foliis fieri solitus".

Ex quibus adparet, eandem fuisse Thebanorum, Atheniensium & Syracusanorum naturam. Nam apud eos quo quis maiori erat auctoritate, eo quoque maiori ciues erant in timore. Et quo quis magis metuebatur, eo maturius adficiebatur exsilio. Hinc suos Thebani m) quondam eiecerunt ἱππαρχηκότας, quasi dixeris equitum magistros. Hinc Athenienses, in ciuitate maxime florentes, testarum suffragiis, quod Ostracismum vocant, expulsi. n) Hinc quoque apud Syracusanos PETALISMO mulctati omnes, quorum potentiam extimescebant, qui illis non videbantur posse esse priuati, quos in suspicionem adduxerant, tamquam nouarum rerum cupidos, trahi ad imperii cupiditatem.

Atque ad id occasio data, teste *Diodoro Siculo*, o) haec fuit: Saeculo conditi orbis XXXVI, quum multis in Siciliae locis conspiratae factionum partes, tum Syracusis erat ciuitas mixta, procaci libertate & effrenata Tyndaridis cuiusdam audacia. Hic quidem friuola iactantia tumens, homo & callidus & ad fraudem acutus id potissimum agebat, vt in fidem & clientelam suam se conferrent, quotquot eius

l) Sub voce πεταλισμός.

m) *Plutarch.* de gen. Socrat. T. II. p. 578.

n) *Cornel. Nep.* Cimon. c. 3.

o) Biblioth. hist. L. XI.

eius ciuitatis fortuna miseri. Vidit autem, se tanta molientem non satis tutum fore, sine satellitibus. Igitur clientes suos saepius exercendo effecit, ut sibi essent praesidio. At non ita multo post, ad iudicium ipsius nomen delatum. Reus in custodiam datus &, legitimis quibusdam confectis, cum ceteris tumultum concitantibus, quo captiuum recuperarent. ducem, supplicio mactatus est grauissimo. Quo quidem peccantium interitu nihilo secius non deterriti, qui concupiscebant tyrannidem: Sed saepius sunt factiosi Syracusarum libertatem opprimere conati. Ex quo etiam factum est, vt populus non posset, quin Atheniensium imitaretur institutum & πεταλισμὸν in re publica introduceret.

Quid multis? In testas inscripserunt Athenis nomina ciuium, infestorum libertati communi. Eadem referebant Syracusis in folia oliuae. Athenis, qui plurimas testas habebant in vrnam coniectas vel decem, vel quindecim annorum exsilio p) adficiebantur. Syracusis autem, quorum plurima folia fuerunt, ex numero ciuium in quinquennium eiecerunt.

Ac ne longum sit, Ostracismus Athenis diutissime valuit. Res enim publica hac lege praeclare

p) *Alex. ab Alexandr.* dier. gen. L. III. c. 20.

clare erat comparata. Petaliſmum vero Syracuſis non multo poſtea ſuſtulerunt. Nam tantum aberat, vt in commune conſulerent, vt optimus quisque luxuria diffflueret; ſiquidem formidine poenae abiiciebant tantum non omnes curam rei publicae.

IV.

DE

ARA LVGDVNENSI.

Non eram nescius, DVLCISSIMI AVDITORES, quum, quae *Iuuenalis* habet in Satyris difficilia & perobscura, partim interpretari, partim illustrare Vobis inciperem, fore vt hic meus labor in varias variorum reprehensiones incurreret. Discedatis enim ab iis, quae inexplicabilia videntur; Nonne verendum, ne aures Vestras consceleret poeta, ne vltro citroque perdiderit

„pudicitiam, Saturno rege moratam
„in terris, visamque diu“?

Quare omni cautionis genere hac in re vsus, quod ad me pertinet, incumbere in id eo magis debebo, quo minus vel *Iuuenalis*, vel mei Vos aliquando poeniteat. Terminis iam sumus circumscripti, nisi fallor; & iustis & necessariis. Mittamus itaque vel profana vel minus honesta. In rem vero praesentem vt veniamus, ad ARAM LVGDVNENSEM Vos mecum accingite. Satisne hoc constat, contumeliae non minus quam laudibus acceptum referre artes, quibus liberales doctrinae continentur?

Videte,

Videte, quantum olim exſtructa LVGDVNENSIVM ARA metum incuſſit oratoribus. Sane magnopere ad illam quondam elaborarunt, vt compoſite, vt ornate dicerent, cum quadam etiam actionis dignitate. Maxima enim ibidem fuit horride & inculte dicentium ignominia. *Iuuenali* a) noſtro inter ſpem & deſperationem haeſitat libidinoſus heres & pallet,

„ vt nudis preſſit qui calcibus anguem,
„ aut LVGDVNENSEM rhetor dicturus ad ARAM".

Quae vt eo facilius intelligatis, de integro dicenda res eſt.

Aras & *altaria* ſolent plerumque internoſcere. Nam diis ſuperis antiqui, vt *Feſtus* b) auctor eſt, in aedificiis à terra exaltatis ſacra faciebant. Quod multo aliter fiebat terreſtribus, aliter infernalibus. Ab hac autem altitudine *altaria* ſunt, in quibus adolebatur ignis, nomen ſortita. Sunt etiam, qui ex igne, in altaribus alendo, vocem explicant. *Aras*, ſi *Varronem* c) audimus, adpellarunt ex areis: Quae loca pura fuerunt, vbi veterum frumenta ſecta vel terebantur, vel areſcebant. Atque, ob illorum ſimilitudinem, cuiuis loco in vrbe puro Romani hoc nomen impoſuerunt. Niſi potius ara dicitur ab ardore. „ Ad quem", idem inquit *Varro*, „ vt ſit, fit ara. A quo ipſa area non abeſt: Quod „ qui arefacit, ardor eſt ſolis". Sed non pari modo

a) L. I. Satyr. I. v. 43 ſeq.
b) Sub voc. „ altaria".
c) De ling. Lat. L. IV.

do notationem arae inuestigauit *Macrobius*, d) eundem auctorem ceteroquin secutus. Namque aras primum ansas adpellasse Romanos opinatur; „Quod „ esset necessarium, à sacrificantibus ea teneri".

Vtcunque erit, vtraque tamen voce, pro ratione vel rerum, vel scriptoris etiam promiscue vtuntur. Nec altare semper est à terra erectum, nec ara in eadem constituta. Diis etiam superis aras tribuit, iisque altitudinem praescripsit *Vitruuius*. e) „Ioui omnibusque caelestibus", inquit, „ quam excelsissimae constituantur, Vestae, Terrae „ Marique humiles collocentur. Ita idoneae his in„ stitutionibus explicabuntur in mediis aedibus ara„ rum deformationes".

Hinc *Iuuenalis* f)

--- „nullas nummorum ereximus aras."

Et *Virgilius*: g)

„Saxa, vocant Itali mediis quae in fluctibus aras,
„ dorsum immane mari summo."

Neque ita multo post Aeneas Veneri promittit: h)

„Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra."

Traiani quidem Caesaris virtutes, vt exornarentur laudibus diuinis, memini *Plinium* i) scripsisse, cum esse electum „ inter aras & altaria". Sed, nisi fallor

d) Saturnal. L. III. c. 2.

e) De architect. L. IV. c. 8. v. *Natal. Com.* Mythol. L. I. c. 10.

f) L. I. Satyr. I. v. 114.

g) Aeneid. L. I. v. 113.

h) v. 338. & 353. & 359.

i) Panegyr. I. 5. Conf. *Liu.* L. I. c. 32.

lor vtrumque coniunxit, vt Traiani electionem sanctam, sancto quippe loco factam, digne praedicaret. Cui alienum non est, quod de Zacharia, loco, summa colendo caerimonia, μεταξὺ τȣ͂ ναȣ͂ καὶ θυσιαστηρίȣ, interfecto, accepimus. l)

Itaque ARAM LVGDVNENSEM exstructam & à solo exaltatam, non terrae superficiem fuisse, non aream modo sanctam, nec repugnat, nec *Straboni* m) fuit incognitum. Hic autem de duabus aris, quae Lugduni fuerunt, mentionem fecit, iisque haud dissimilibus. Alteri non inscriptiones solum LX gentium tribuit, verum etiam imagines singularum, quae plano in loco fieri non poterant. Alteram aeque magnam vocat, his vsus verbis: ἔστι βωμὸς ἀξιόλογος ἐπιγραφὴν ἔχων τῶν ἐθνῶν Ξ τὸν ἀριθμὸν, καὶ εἰκόνες τȣ́των ἑκάστȣ μία· Καὶ ἄλλος μέγας. Illam *Alexander ab Alexandro* n) ait, Lugduni fuisse communem. „Finitimos" enim „conciuit populos numero sexaginta. Ad quod sacrum singuli euocati, ingenti „coacta manu, aduentabant, deque rebus magnis „indicto concilio decernebant".

Quare, quaenam fuerit ara, fortasse quaeretis, AVDITORES, à *Iuuenali* nominata: Illane, vbi tot populi, tamquam in vnum locum, contrahebantur, an quae dicta est posterior? Priorem potissimum credo, poetam significasse, iuxta quam

l) Matth. XXIII. 35.
m) Geograph L. IV. p. 53.
n) Dier. gen. L. V. p. 259.

quam suum quisque sermonem, posito victori praemio, habuerit. In caussa haec sunt: Alterutram, ad Rhodanum sitam, *Alexander ab Alexandro* descripsit. Haec ipsa fuit communis. Iam vero dicebant oratores, vbi eodem flumine proximo mergi potuerunt, qui maxime displicuerant, de delendis suis recusantes. Id igitur quemadmodum paullo post adparebit, ita nec ara, quam *Iuuenalis* commemorauit ab eadem fuit disiuncta. Accedit templum, ante vrbem, o) ἐπὶ τῇ συμβολῇ τῶν ποταμῶν, vbi Arar & Rhodanus coëunt, ex communi Gallorum sententia, Augusto Caesari dicatum. Et si quid coniicere hac in re praeterea licet, ARA haec LVGDVNENSIS nisi in eo, certe iuxta illud esse potuit. Quae quamquam non ad liquidum explorata, quam maxime tamen accedere ad veritatem videntur.

Sed publicis sacrisque rebus aram communem fuisse destinatam, non oratorum certamini solum, Vobis facile concedo. Non enim est ante Caligulae memoriam institutum, sed hoc ipso auctore factum, vt quum varii generis ludi in Gallia, nominatim Lugduni, ederentur, tum certamina Graecae Latinaeque facundiae. Hac in re potissimum credimus *Suetonio*. p) Aram vero antea fuisse hic minime negauit. Comitia, saepius ad illam habita, Ipsi iam cognouistis. Quam ob rem habetis

o) *Strabo* hoc memoriae prodidit l. c.

p) Caligul. c. 20.

betis partim ſingularem ipſius vſum, partim, quem rhetoribus olim iniecit, pauorem. De quibus ſingulis quaedam adhuc ſunt monenda.

Certarunt quidem oratores modo animi cauſſa, modo dicendi exercitationis, tanti ſemper aeſtimatae, gratia. Satis erit, hoc loco proferre ludicrum Domitiani ſpectaculum, quod poſt Caligulae tempora fuit, quo Graece Latineque docti tam ligata dixerunt, quam proſa ſolutaque oratione. q) Neque inſolitae plane fuerunt ad aras declamationes. Sed dubito, an βωμολόχος 'ανὴϱ, nugatoris adpellatio r) ex eiusmodi ſermonum genere, παϱα τȣς βωμȣς ad altaria facto, arido nonnunquam atque exili, nomen ceperit. Chriſtianis ſaltem in vſu fuerunt, apud altare, vel ex altaris gradibus interdum habitae conciones. s) Tantum autem, quantum Caligula conſtituit, in rhetorum certamine, nec victis vnquam decretum eſt ſupplicium, nec praemium victori. Totius rei rationem, quae ad nos peruenit, idem docet *Suetonius*, t) inquiens: „ Caligula Caeſar edidit „ & peregre ſpectacula; in Sicilia Syracuſis ha„ ſticos ludos & in Gallia Lugduni miſcellos. „ Sed & certamen quoque Graecae Latinaeque „ facundiae. Quo certamine ferunt victoribus „ praemia

q) *Sueton.* in Domitian. c. 4.

r) *Aelian.* var. hiſt. L. II. c. 13.

s) v. *Gothof. Voigti* thyſiaſteriolog. c. 19. §. 9.

t) In Calig. c. d.

„ praemia victos contulisse, eorundem & laudes
„ componere coactos. Eos autem, qui maxime
„ displicuissent, scripta sua spongia linguave dele-
„ re iussos, nisi ferulis obiurgari aut flumine pro-
„ ximo mergi maluissent".

Cui quidem memoriae, si singulas considerabitis huius certaminis circumstantias, facile patet, nonnulla deesse. Nam, sermone vel Graeco vel Latino vti solitos, atque orationem suam quemque secum habuisse scriptam, certum est. Contra ea latet, qua de caussa, quoties, quonam potissimum tempore; vtrum à voluntariis, an ab inuitis; vtrum legendo, an memoriter recitando factum sit.

Vberius autem exponitur, quod ad eloquentissimi cuiusque gloriam, pariter atque ignominiam ieiune dicentium pertinuit. Quantis in laudibus tota fuit Gallia, auditoribus probari ac victorem citari, ad ARAM LVGDVNENSEM? Huic victi praemia conferebant. Iam vero si

„ inuidus alterius macrescit rebus opimis";

Si

„ inuidia Siculi non inuenere tyranni
„ maius tormentum",

dici non potest, quam miseri fuerint hoc certamine superati. Ac

„ nulla

„ nulla eſt tam facilis res, quin difficilis ſiet,
„ quam inuitus facias “.

Ex quo, ipſis quam gratae fuerint victoris laudes, ad quas componendas coacti dicuntur, facile diuinabitis. At, veriti maiora, eo magis ſibi pauebant. Scripta ſua minus probati, vel ſpongia, vel lingua, delere iuſſi. Quod quum facerent, in ore hominum pro ludibrio abibant; ſin vero minus, ferulis iſtos obiurgare, minusque caeſos in flumen Rhodanum demittere ſunt adorti. Sic animus horruit, ſic vita aeque turpis ac mors verenda fuit, ad ARAM LVGDVNENSEM, imperante Caligula, dicturis.

V. AD

V.

AD

VIRVM ILLVSTREM

IOANNEM MATTHIAM GESNERVM

PVBL. GOTTINGENSEM ELOQVENTIAE ET POES. PROFESSOREM, BIBLIOTHECARIVM cet.

EMINENTISSIMI

A. M. CARDIN. QVIRINI

EPISCOP. BRIXIENS.

DE HERCVLANEO *EPISTOLA.*

obſeruationes paſſim adiecit
M. Theoph. Lud. Münter.

Postquam superioribus diebus publicandos Brixianis his typis censui plausus, ab orbe literato septentrionali editos ob vetera monumenta, quae ex recens detecta Herculani vrbe in regno Neapolitano eruuntur, Te, *vir clarissime*, programmatis, a) quo in primis plausus illi continentur, disertissimum authorem adeat, oportet, Tibique insuper inscribatur, excauationis illius descriptio meas ad manus iam iam perlata. Hocce igitur grato animo accipias, precor, munusculum, etsi omnino impar iis gratibus referendis, quas Tibi à me deberi professus sum publico documento, literis scilicet ad Feuerlinum collegam Tuum doctissimum nuperrime exaratis. Singularis enim beneficii loco accepissem, me vnum in Italia ab humanitate vestra selectum fuisse, cui copia fieret eiusdem programmatis, legendi primo ac perfruendi; deinde vero illius communicandi cum eruditis viris, quibus certe hac etiam tempestate regio nostra abundat. Quid vero? quum Tibi praeter ea visum fuerit, iniecta ibidem mei nomi-

a) Programma istud, *de Herculano nuper reperto*. a. 1747. Georgiae Augustae decennalia indicens, quippe quod auctore suo dignum, iam aliquoties est typis exscriptum, vt in *Vicennal.* Brixiens. Gotting. celebr. p. 29. seqq.

minis mentione, tanto me honore dignari, vt, dum legerem, in genas meas e purpura, quam gero, ruborem illabi statim persenserim.

Pretio autem descriptionis, quam confectim proferam, nihil decedere arbitrabor, si Tibi candide exponam leuem aliquam offensionem, quam mihi eiusdem exordium progignit. Memoratur in eo M. Nonius Balbus, indigitaturque absque vlla haesitatione *Proconsul.* Inscriptio autem, vnde nomen illud hauritur, huiusmodi est:

M. NONIO M. F.
BALBO
P. R. PROC.
HERCVLANENSES
P.

Hacque recitata author descriptionis subdit, siglas illas P. R. à nemine adhuc intellectas fuisse. Etsi vero multum ego absim, vt antiquarii personam induam, haud dissimulabo, mihi videri, literas quoque PROC. eiusdem authoris aliorumque, qui iisdem *Proconsulis* interpretationem indiderint, intellectum fugisse. Illas namque, potius quam *Proconsul*, interpretarer ego *Procurator*; siglasque P. R. quae illico praecedunt, redderem, seu *Publicae Rei*, seu *Priuatae Rei*, seu *Principis Rationis*, seu tandem, *Patrimonii Rationis*; b) Instituebantur enim à prin-

b) Oedipo hic est opus. Tantis autem viris adhuc dubitantibus, certi posuisse aliquid, puderet. Nec minus facilia sunt reiectu, quae coniectu videbantur facillima. Incerta ipse dico, quae supra p. 53. n. q. opinabar. Consulueram in primis consulendum Ill. *Gesnerum.* Respondebat, pro humanitate sua, quod ipsius

à principe Procuratores, tam publici, quam priuati sui patrimonii in prouinciis & vrbibus, hosque illustri

ipsius pace fiat, hic commode publicanda: „Quid mi„ hi videretur," inquit, „de inscriptione illa Nonia„ na, vel potius, cur non audeam aliquid de ea asse„ uerare, scripsi superiore anno ad Ven. *Feuerlinum*, „ quam ille epistolam misit ad ipsum Cardinalem, quod „ intelligo ex collectione, cui titulum fecit, *Specimen* „ *humanitatis, qua eruditi quidam* cet. p. 18. Ibi „ enim cetera epistolae reponi iussit Eminent. Cardina„ lis; Quae ad inscriptionem pertinent, certa ratione „ praetermisit, alias forte publicanda vel publicata. „ Quae illa sint, si cupis forte cognoscere, en tibi illa:

Ex litteris I. M. GESNERI ad ven. FEVERLINVM.

- - - - " Sed nec de communicata nobiscum inscriptione „ commentari aliquid, in his praesertim temporum „ meorum angustiis, ausus sum, cum verear, ne pa„ rum integra ad Eminentissimum Cardinalem ea per„ uenerit. Certe scrupulum mihi iniecit ad primum „ statim conspectum illud, quod memineram cam vi„ dere publicatam in libro Anglicano, qui literas pi„ ctoris adolescentis ad amicos continet; (*Letters from* „ *a young Painter* abroad to his Friends in England. „ Lond. 1748. p. 203.) Sed diuersa paulum ratio„ ne. Ponam vtramque, vt iudicare possis, vtrum sine „ caussa laborem:

Eminent. Quirini apographum.	In literis pictoris.
M. NONIO M. F.	MARCO NONIO. M. F.
BALBO	BALBO. PR. PRO. COS.
P. R. PROC.	HERCVLANENSES.
HERCVLANENSES	
P.	

„ Nonium Balbum Actiacis temporibus tribunum pl. „ Caesari Octauiano fauentem contra Antonium, Dio „ memorat. Nec desunt Noniae genti alia decora. Potest

lustri dignitate, & magna authoritate praeditos fuisse innotescit. Inscriptio, quam affert celeberrimus Muratorius p. MMXXIV. Thes. Inscript. aut parum fideliter Neapoli descripta fuit, aut rem, de qua agitur, obscurat potius quam illustrat; nam ita illa se habet eo loco: c)

M. NO-

„ Potest legi P. R. PROC. populi Roman. Proconsu-
„ li: Potest legi PRaetori, PRO. COnSuli. Nec
„ enim absurdum est, vt aliquis ex Praetore Proconsul
„ fiat, sub primis imperatoribus: Posse aliquem Pro-
„ consulem dici, non adiecto prouinciae nomine, &
„ extra prouinciam, non habet difficultatem. Potue-
„ re Herculanenses caussam habere honoris habendi vi-
„ ro, cuius Proconsulatus ad ipsos nihil proprie perti-
„ neret. Sed illud me mouet, quod dicitur in Picto-
„ ris epistola esse hic titulus in basi *Statuae equestris:*
„ Qui honos videtur varius cuiquam inter Romanos, &
„ in illa Romae vicinia tributus, nisi vel imperatori Po.
„ Ro. florente rep. vel deinde imperatori alicui Augusto.
„ Porro cum temporis notam non habeat ille titulus,
„ cum ex forma literarum existimare vel diuinare nihil
„ nobis liceat: Haec omnia faciunt, vt fere pudeat
„ coniicere aliquid, quod aeque facile reiicere aliquis
„ possit, quod flatu quasi vno oris disiiciat, qui inspi-
„ ciendi ipsius lapidis habeat opportunitatem. cet.

c) Quam nobilis fuerit Noniana gens, quam condecorata laudibus, plures, dant ab ipso *Muratorio* ibidem memoratae, inscriptiones.. Altera est:

M. NONIO. M. F. BALBO.
PATRI.
D. D.

Altera:

VICARIAE A. F. ARCHIADI.
MATRI. BALBI.
D. D

Vtramque, quibus inerant, statuae detectae reddiderunt.

M. NONIO M. F. BALBO
PR. PRO. COS.
D D

Aeque miror, nullam huiusce inſcriptionis mentionem fieri in deſcriptione mox ſubiungenda, nec *Muratorium* vlla adnotatione tenebras, quas dixi, depellere curaſſe. Venio nunc ad deſcriptionem.

DESCRIPTIO
excauationis, quae in villa Reſina fit, iuſſu regis vtr. Sic.

Quinquaginta fere anni ſunt, quum palatium prope ad eum locum, vbi nunc terram eruunt, exſtrueretur. Hic autem reperiebantur, quas è regno clam exportarunt, mirae pulcritudinis ſtatuae. Quo quidem palam facto, rex iuſſit, vt excauationem vicinam & amplam & profundam facere regiis ſumtibus inchoarent. Vnde tot extractae ſunt varii generis antiquitates, vt intra, ſex vel quinque annos tale formarint muſeum, quale terrarum dominus, quicunque fuerit, vel pluribus ſaeculis, cogere non poterit. Et quia lapicidina, vt ita dicam, vaſta eſt atque intacta, dies, quo laborant, praeterit fere nullus, quin ſtatuam quandam expromant, vel alia quaedam antiquiſſima vaſa, vel ſupellectilem.

Igitur adhuc cognita, (multa enim diſperſa quoque erant, alia male excepta, alia, quippe quae rariſſima, rex occulta habet,) ſunt marpeſia cautes, caballum repraeſentans & equitem pro natura proconſulis, cuius nomen M. Nonius Balbus. Hic eſt thorace veſtitus, paludamento ab humero ipſius ſiniſtro pendente; Tam inſigniter aptatus, vt intuentis cuiusque ſtuporem excitet. Et equus & proconſul

ſul opus ſunt abſolutiſſimum, ab artifice, ſine dubio, Graeco, ex eodem galactite ſtatuario, ſculptum. Agnoſcuntur venae, muſculi, ſtatus, viuacitas equi honorarii aurem alteram habentis, inter alia feſtiua, porrectam, alteram vero verſam in equitem, qui calcaribus & annulo digiti cet. inſtructus eſt. Ad imaginationem facta haec ſunt, ſic vt & thorax, habena ac frenum, praeſtantiſſimam. Baſi inſcriptum hoc eſt:

M. NONIO. M. F.
BALBO
P. R. PROC.
HERCVLANENSES.
P.

Nullam prorſus reperies antiquitatem aeque perfectam, atque iſta eſt. Sed P. R. quid ſibi velit; dicere adhuc nemo potuit. Sunt quidem variae explicationes & Florentia miſſae, quas omnes notaui; d) Sed hiſtorici muneris fungor, non antiquarii: Statuam hanc equeſtrem, (ſi quidem iam omnium eſt orbis terrarum pulcerrima, Antonini adeo Capitolinae,

d) Ad eruendam huius monumenti antiquitatem, deſcriptione adhuc opus eſt, cum ſtatuae, tum inſcriptionis; longe accuratiori. Ego vero, ſi P. R. ſi PROCuratori legendum, ſcirem, num Flauii Caeſaris tempore Nonius ille vixerit? Num, in reſtituendis ciuitatibus, incendio terraeque motu adflictis, procuratores Caeſar adhibuerit? v. *Sueton.* in Flau. Veſp. c. 17. Tantumne equeſtris ſtatuae honorem procurator meruerit? Iisque poſitis, quid obſtet, quin Perditae, Rei vel Perditarum. Rerum PROCuratori, legas? Herculanenſes vero multa perdidiſſe, primo Veſuuii montis incendio, adparet.

nae, tam ob antiquitatem, quam artificem ſane peritiſſimum, longe praeferenda,) rex in atrio baſilicae magnae Porticenſis collocari iuſſit. Ferreis ibi cancellis circumdatae marmoreisque columnis, ſunt armati cuſtodes impoſiti.

Ante ſcalas eiusdem palatii, in baſi recens facta, vides ſtatuam Vitellii caeſaris, naturae congruentem, cui nihil deeſt. Eſt perfectiſſima & ipſe ſuo diſcernitur vultu, moneris ſimillimo. Dimidia venuſtisſime ornatus thorax eſt eminentia, mirabilia ei ſunt calcaria, conforme etiam paludamentum. Haſta tantum deſideratur, quam dextra fortaſſe tenuit. Similiter alia quaedam dicto equiti deſunt. Hanc autem non multo ante, caballum & equitem nobiliſſimum eruerunt.

Sunt praeter ea repertae ſex & forſitan plures ſtatuae ex aere, Coloſſicarum magnitudine, & feminarum & vna plane nuda Neronis, eadem aerea. Fulmen manu tenet, Iouem ſimulat, artificio perfectiſſimo. c) Duae Statuae Coloſſenſes, ſedentes; ſed ſine capitibus, ceterum abſolutiſſimae. Sacellum, vel Moſaici laboris altare. Statuae plures mediocres ac paruulae: Idola, numero carentia. Quaedam ſunt tam praeclare efficta, vt duo vel tria impenſarum tanto aequiualeant, quantum rex in iis adhuc conſumſit. Nondum omnia ſunt ſuo loco collocata; Sed repoliuntur, priſtino, tamen pigmento, ſine colore relicto. Superiori aequalem equum cre-

c) Neronis Statuas reponi Othonem Caeſarem curaſſe, teſtes ſunt *Suetonius* in eius vita c. 7. & *Tacitus* Hiſt. I. 78.

credunt esse repertum, infractum vero. Ne quid de aliis marmoreis rebus dicam, vt de tabulis, venustissima quadam figura suffultis. cet.

Plura eruta sunt, quae antiquitates mire illustrant. Vasa aenea, quae mensurae procul dubio fuerunt liquorum. Sunt illis ansae, dimidiata eminentia effictae, summo artificio. Aliaque infinita culinae vasa, ac bellaria conficiendi instrumenta. Ecquis crederet? Furnum eruerunt obturatum. Quem quum apetuissent, intus comparuit patina quaedam metallica, bene magna, diametro circiter sesqui palmaris, cum clibanite in ea incinerato. Obseruabant in ipso cinere laborem. Sed quum in eo esset, vt auferretur foras, corruit qualecunque eminens in partes patinae inferiores. Conseruarunt tamen patinam, quam portarunt ad regem. In interiore furni parte varia inerant vasa & metallica, & Samia. De quibus, certo deficiente signo auctoreque certo, dubitant.

Atque eruerunt bellissimas è marmore pretioso columnas. Duas circiter sex palmarum, in oratorio suo eiusdem palatii, poni rex curauit, quae, quia maximae, ita conseruantur. Pauimenta tessellata cet. Multa perierunt; Locum enim euertit Vesuuinus ignis & quae ibi erant vel tota, vel ex parte consumsit, ne marmoreis quidem aeneisque exceptis. f)

In

f) Mirum, quot integra adhuc sunt iuuenta: Hoc litterae Angl. pictoris indicant. Ex aliis autem combustis, parem vbique non fuisse ignis Vesuuini terraeque motus vim, facile coniicitur. Supr. p. 38. seqq.

In musco regis ostenduntur varii generis ſerae, claues, repagula, cornices, cardines, arma: Et quae alia? Sardonyces, numi in rei memoriam cuſi, corna, vel gemmae pulcre admodum ſcalptae, magna vero ex parte perditae.

Nondum annus eſt, quum ſtrepitum in hac metropoli faceret liber repertus, aeneus, quatuor tantum tabularum & quidem aenearum. Illis ex vtraque parte ſunt inciſae litterae. Continent honeſtam militum huiusce loci, vbi excauatio fit, miſſionem. cet. g) Res, quam princeps nullus habet. Legere librum eruditis nondum contigit; Nam rex eum ipſe ſub claue, vti aiunt, conſeruat,

Inſcriptiones autem, quibus, quia quaſi loquuntur, maxima ſolet eſſe antiquiſſimarum rerum exiſtimatio, multae ſunt, quae ſtatum priſtinum loci effoſſi docent, vbi tam rarae reperiuntur tamque vtiliſſimae antiquitates. Iſtic enim nominantur imperatores & theatrum. Inter alia longiſſimam aeſtate ſuperiori offenderunt recenſionem, quod quidem dicitur, vel fami-

g) Dimittendi exercitus tria potiſſimum genera accepimus. *Honeſta* dicebatur miſſio, quam imperator, emeritis ſtipendiis, vel ante indulgebat. *Cauſſaria*, propter valetudinem, laboribus militiae ſoluebat. *Ignominioſa* denique miſſio toties fuit, quotiens is, qui mittebat, nominatim adderet, „ignominiae cauſ-„ ſa ſe mittere". Semper enim debebat, cur mittatur miles, addi. Dimittens vtebatur his verbis: „*Diſcedite caſtris*", vel: „*Diſcedite Quirites atque* „*arma deponite.*" cet. v. *Barn. Briſſon*. de form. L. IV. n. 57. p. 343.

familiarum Roman. renouationem cum marmore bene longo largoque. Boiardum ſuſpicantur, hocce luci redditurum.

Sunt quoque fragmenta, quae reparari nequeunt, innumera: Quae ex eo quod tam facile conteruntur atque infringuntur, dolenda.

Rex noſter ad omnia maximopere eſt incitatus, omnia quoque conſeruabit. Fabricata ſunt diuerſa ſub cameris regiis magni, quod Neapoli eſt, palatii conclauia, vt, quonam tempore? adhuc ignoratur, cuncta iuſto ordine, adiuuantibus antiquitatum peritiſſimis, collocentur.

Optaret quisque, à nobis oſtendi peregrinis, qualis locus effoſſus fuerit, vnde abundantiam praeſtantiſſimarum ac pretioſarum rerum, quae reſtiterunt, acceperimus. Sed quomodo dici certi aliquid poteſt? Namque effoſſio fit confuſa, nec vacuum erutum quicquam relinquunt, ſed ob vicum bene magnum replent, ſupra iacentem, quem nos Reſinam, Latini Retinam vocant. Tot varias variorum imperatorum ſtatuas conſpicientes, confundimur. Verum quidem eſt, Vitellium & Neronem in theatris noſtris fuiſſe, quibus poni ſtatuae poterant. Balbi autem proconſulis nomen & muliebres ſtatuas, tamquam Veſtalium, cet. vbi reſpicimus, dubii exinde denuo ſumus: Nec dici poteſt, templum ne, an theatrum, an oppidum, aut deſtructi huius loci arcus ſint triumphales. Multo magis, quum furni, culinae, vaſa vtenſilia, libri cet. reperiuntur. Quid igitur mirum, ſi certi quid de iis conſtitui nequit

quit

quit. Exſpectabimus, dum caſus vel fortuna veſtigia oſtendat, magis aperta. Quo facto verum publico non denegabimus. Atque obſeruandum praeter ea, Veſuuium fuiſſe malum deſolatorem, qui corrupit & incendio miſeram reddidit terram noſtram, ante amoeniſſimam. Quis doctus, imo doctiſſimus antiquarius poſſet ex iis, quae adhuc videmus, vel argumentari vel decidere, quare hic ſtatus antiquitatum tam fertilis fuerit rariſſimarum ſuperbiſſimarumque?

Vnum tantum eruimus, cui certi quid ineſt, hunc locum *Herculanum* ſiue *Herculanium*, Graece Ἡρακλεῖον, non Turrim Graeci eſſe, vt nos Neapolitani credidimus cum accuratioribus Geographis omnibus, quorum & Cluuerus locum eundem vidit. Herculanenſes enim Nonio Balbo ſtatuam poſuiſſe, repertum.

Artis criticae minus periti & Dionem, Strabonem, ceterosque Geographos minores, non authenticos, vt ſuam quisque linguam loquitur, ſed translatos legere ſoliti, theatrum id eſſe credunt, in tempora Titi cadere contendentes. Ita vult *Laſena* noſter, auctor ſatis obſcurus, in opere de gymnaſio. Addunt quidem, veroſimilius, theatrum non in Herculano, ſed in regia vrbe noſtra, vel vtroque ſimul fuiſſe. Haec autem tam perturbata quaeſtio anni occupationem minimum indigeret, ad explicandos conciliandosque veteres & Graecorum & Latinorum auctores, quotquot ſunt, qui de re noſtra loquuntur; ad faciendas, quibus opus eſſet, obſeruationes criticas tollendamque tantam confuſionem, quantam

vbique ſparſit doctus noſter, *Petrus Laſena*, cenſuram meritus accuratiorem.

Aliam Cumis iam inchoauit rex noſter, non ſine magnificentia regali, excauationem, vaſtam ſatis, verum prope exhauſtam. Non enim contectae erant antiquitates, vti Reſinae vel Herculani, à Veſuuio. Interim eruerunt porticum, cum pluribus ſtatuis Coloſſicis. Quarum vna, quam expromebant, Herculis erat plane nudi, XIV vel XV. palmarum longitudine. Brachii pars ei deeſt, pariter ac lumbi. Adeſt caput, quod aeque minus ac dorſum cedit Herculi Farneſio. Supercilia arcuata omnes noſtri pictores admirantur. Continua temporis ſerie aliae effodiuntur ſtatuae ſimiles & ſub arcu magni palatii regis, quod Neapoli eſt, aduectae, in baſibus nouis collocantur. Reperta ſunt quaedam dimidiata, quod dicunt, eminentia pulcre ornata. Huc duae ſpectant inſcriptiones pulcerrimae; Altera Graeca, quam ego interpretatus ſum, altera difficillima, in laudem Veneris, ligata oratione ſcripta, illuſtrata quoque à me & recitata D. abbati Coſſalio. Similiter ad Zenonem Apoſt. exemplum breue miſſum eſt. Accedunt aliae infinitae inſcriptiones libertorum ſepulcrales, quas etſi mecum non ſeruem ſingulas, vbi tamen quaeram, non ignoro.

Non eſt, quod amplius dubitemus, quin Herculaneum ſit Reſina, h) ſiquidem in itinerario Antonini

h) Cui ſubſcribit auctor libelli: *Memoire ſur la Ville ſouterraine* &c. p. 40. Quo iure? non video. Villa fuit *Retina* Latinis, Italis deinceps dicta *Reſina*; Hercu-

tenini dicitur diſtare à Neapoli ſex lapidibus & Turris Graeci, pro Herculano habita, à nobis adpellatur Turris octaua, quia octo lapidibus ab hac vrbe abeſt & ſuam quodque milliare turrim forſitan habuit.

Ego vero adſentior amicis, qui aliquas inſcriptionum reliquias legerunt, litterasque vnciales internoſcentes, clare admodum cognouerunt theatrum & Rufum, qui illud fecerat, architectum.

Octaginta fere palmarum altitudinem excauatio habet omniaque obruta ſunt immenſo bitumine, quod tempore diuerſo Veſuuius eructauit. Nihilo tamen ſecius locus hic plus quam quinque vel ſex milliarium ſpatio, à famoſi Vulcani vertice diſtat. A cratere ſiue mari noſtro locus vnius circiter lapidis ſpatio abeſt. Quare recordemur ſapienterque obſeruemus, theatrum hocce oppidum Herculanenſe ſupra ſe habere molem bituminis LXXX palmarum &

Herculaneum vero oppidum. Plinium natu maiorem Veſuuii montis pericula inueſtigantem, Retinam dum ardebat petiiſſe, loco auxilium laturum, memoriae prodidit, in epiſtolis ſuis, natu minor. Cur quaeſo Herculaneum Plinius ſilentio praeterit? Num vno tantum loco naues adpulit Hercules? Idque Retinae factum vbinam legitur? Sua ſemer ipſum refutauit inſcriptione, ibid. p. 11. publicata, Retinam & Herculaneum clare ſatis diſtinguente. Eſt omnino vicina Herculaneo, à mari magis remoto, villa haec, cum aliis tot exiguis, habenda. v. ſupra p. 10. p. 39. ſeq. n. c. & *Chriſtoph. Cellar.* Geograph. antiqu. L. II. c. 9. p. 834.

& Titi memoria regionem fuisse tanto humiliorem. O quam mirabilem flammarum lapidumque eruptionem!

Est quoque repertus, quod paene oblitus eram, magnus excellentium picturarum numerus, à parietibus subterraneis aquilsarum locisque decentibus repositarum. Monstrarunt eas professoribus, qui colorum virtutem, delineationem, fabulae expressionem &c, quascunque repraesentant, formas sunt valde admirati.

Regi igitur quum propositum esset, omnes istas antiquitatum reliquias dignas esse, quae in aes inciderentur, initium ab artifice factum, artis suae parum perito. Exinde autem imperfecta plane rerum orta est descriptio. Quam ob rem accersi Roma curatunt excusorem optimum, cui mercedem adsignarunt satis honorabilem. Qui quum designatione probe callet, statuis & omnibus quae noui musei restant, publicum aliquando delectabitur.

Perpulcra effossa est manus Panthea, i) qua iucunde possunt antiquitatum litterariarum amatores occupari.

In picturis inuentis, quas rex conseruat, obseruantur nobilis architecturae aedificia in iisque fenestrae lapidum specularium. Quibus nonnulli medio-

i) De signo Pantheo, totius profanorum religionis quondam complexu, omnium deorum dearumue quasi speculo, conf. *Ph. Bonanni* Museum Kircherian. Clas. IV. n. 39.

diocrium antiquariorum nostrorum decepti, vitra putarunt esse, nostris similia. Sed lapides notos repraesentare possunt, pellucidos ac speculares.

Ne multa; Publicum posset varia cognitione, ante incognita optimosque scriptores Graecos ac Latinos illustrante, locupletari.

Terminanti mihi istam hactenus festinabundam qualemcunque relationem, à personis fide dignis nunciatur, diebus proxime praeterlapsis puluillum erutum esse, scissum omnino ac discerptum. Omnia fere eius materiae intus fuerunt instrumenta parutula, acus, vulsellae, digitalia aliaque muliebria. Ingens accedit statua marmorea, cum magnis columnarum marmoris boni fragmentis. Plura vero bene rara sibi & in posterum promittunt, qui effodiendo occupantur.

Quare quum ita sint, nemo inficiabitur, Herculanensem ciuitatem ab inferis nostra hac tempestate excitatam sibi optimo iure eos plausus promeruisse, quos Tu, Clarissime Gesnere, edidisti in Programmate, quo regiae istius academiae decennalia celebrasti. Idoneis siquidem iam testibus constat, Herculanum ex Vesuuii rejectamentis erutum antiquitati, historiae, architecturae, literis omnibus profuturum. Quare tibi plaudo, Orator disertissime, Tibi gratulor, atque eruditis omnibus gaudeo. Vale.

Brixiae die XVI. *Martii an.* MDCCXLVIII.

* * *

P. S. An autem inferuire etiam possit figendae Diluuii Noetici epochae, id profecto affirmare non ausim, nec proinde suffragio meo probare quae de ea re scripsit Praesul Romanae Curiae cetera doctissimus, mihique, dum viueret, amicissimus, Franc. Blanchinus in libro, *Historia Vniuersale prouata con monumenti, e figurata con simboli degli Antichi.* Quo enim pacto mihi vel ipse, vel alius persuaserit, certis omnino annorum periodis alligata fuisse ea omnia Vesuuii reiectamenta, quae Herculanum ad inferos tandem detruserint, superaggeratis ad singula illa, seu bituminis, seu fractorum igne lapidum quibusdam veluti pauimentis, quorum numerus certos nos faciat, quo primum tempore Diluuii aquae terrae illius florem cooperuerint? Ex mente siquidem Blanchini, quandoquidem naturae opera ordine procedunt, binaeque, vt constat, postremae Vesuuii vomitiones (copiosiores Author intelligit, pauimentis illis sternendis idoneas) mille & sexcentis annis abs se invicem abfuerunt, pronum est argumentari, totidem annos inter binas alias intercedere debuisse; atque in hunc modum earundem quotquot euenerint numerus, certo innotescens ex numero illorum pauimentorum, indubiam reddere idoneus erit aeram oecumenicae eluuionis, cuius aquae super terram pauimentis iis omnibus subiectam primum incubuerint, & postea loco cesserint, quo eiusdem terrae facies, vt antea, appareret. Haec omnia Blanchinus. Ego vero ab eo proditum, febrium instar, vomitionum illarum circuitum, parum absum, vt

fanati-

fanaticum errorem putem, eoque magis, quod pro reiectae materiae copia, temporis etiam ſeu maior, ſeu minor menſura iisdem foret aſſignanda, neque etiam credo, certe explorari poſſe pauimentorum illorum numerum. Quare cenſeo valde humaniter Socios meos Academicos Pariſienſes egiſſe, dum reata Blanchini opinatione prorſus ab ea taxanda abſtinuerunt. *Hiſtoir. de l'Acad. T. IX. p. 19. ſqq.*

SYLLABVS

SCRIPTORVM QVORVNDAM DE EFFOSSIS HERCVLANEI.

Zuzzeri d'una antica villa ſcoperta. cet. Venet. 1746. 4.

Pietro Laſena del Ginnaſio.

Notizie intorno allo ſcoprimento della Citta di Ercolanio vicino da Napoli. 1747. 12.

I. M. *Geſneri* P. P. Gotting. progr. de Herculano nuper reperto.

A. M. Card. *Quirini* ad I. M. *Geſnerum* epiſtola.

Letters from a young Painter abroad to his Friends in England. London. 1748. 8.

Memoire ſur la Ville ſouterraine decouuerte au pied du Mont Veſuve à Paris; & Suivant cette Copie à Gottingue, 1748. 4.

M. *Ad. Henr. Dresig* Lubb. Rect. de anastasi oppidi Herculanei, exaestuantis Vesuuii cinere olim sepulti. Lubb. 8. pl. 4.

Symbolae litterariae, opuscula varia philologica, scientifica, antiquaria, signa, lapides, numismata, gemmas & monumenta medii aeui, nunc primum edita, complectentes. Volum. I. Florent. 1749. Auctor praepos. *Gori* dicitur in Goetting. Gel. Zeit. a. I. 1749. p. 296.

VI.

DE MVSA,

A

POETIS IMPLORARI QVONDAM SOLITA,

AD CLARISSIMVM

HENR. CASP. BAVERMEISTERVM,

ANDREANI HILDESIENSIS RECTOREM BENE MERITVM.

Amicitiae nostrae, mi *Bauermeistere*, memor ad Te mitto, quae, nisi graue fuerit, quod alioquin iucundum esse Tibi solet, pro more Tuo, hoc est humaniter excipies.

Quam pie, quam cogitate ceperint à diuino quodam numine rerum primordia vel expertes sanctioris disciplinae, non ignoras. Quam diligenter vero & qua ratione idem obseruarint, sua quoque imbuti superstitione, vates ac gentis vtriusque poetae, miror. Quum enim res omnes adgrediebantur ope Iouis; tum carminum initia à Musis plerumque facta cognoscimus. Nihil autem rite, nihilque prouidenter homines, existimarunt, sine deorum immortalium ope, consilio, honore auspicari. *Plin.* Paneg. I. Vide confitentem *Virgilium:* Eccl. III. v. 60. seqq.

„ Ab Ioue principium musae. Iouis omnia plena:
„ Ille colit terras, illi mea carmina curae.

Quaerentem *Horatium:* L. 1. ep. 3. v. 12. seq.

Fidibusne Latinis
„ Thebanos aptare modos studet, auspice Musa?

Commune istud fuit tam Graecorum, quam Latinorum Musas inuocandi officium; Atque animaduertisse iuuat, idem eos exsecutos fuisse non eadem ratione. Namque in initio statim implorarunt Graeci adiutrices; Latini contra tantum non omnes praeposuere carminis argumentum.

Sed

Sed de Musis, si quid in genere dicendum, variae fuerunt. Id quod nos *Cicero* docebit L. III. de nat. deor. c. 21. „Iam Musae primae quatuor,“ inquit, „natae Ioue altero,“ (Caeli filio,) „Thelxiope, Mneme, Aoede, Melete: Secundae Ioue „tertio & Mnemosyne, procreatae nouem: Tertiae, Ioue tertio Pierio natae & Antiopa, quas „Pieridas & Pierias solent poetae adpellare, iisdem „nominibus, eodem numero, quo proximae superiores.“ Iupiter autem tertius, vti ipse ante dixerat, Cretensis fuit, Saturni filius. De parentibus, nominibus, honore, virtuteque Musarum, hic exponere longum foret. *Natalem Comitem* de singulis copiose disputasse, memini Mythol. L. VII. c. 15. Pierias huc pertinere, ipse intelligis. In primis eas recenset *Hesiodus* θεογ. v. 76. seqq.

Ἐννέα θυγατέρες μεγάλε Διὸς ἐκγεγαυῖαι,
Κλειώ τ', Εὐτέρπη τε, Μελπομένη τε,
Τερψιχόρη τ', Ἐρατώ τε, Πολύμνιά τ' Οὐρανίη τε,
Καλλιόπη θ'.

Quem ad modum vero cunctae artibus bonis ingenuisque praecelle credebantur, ita etiam poetae, omnem Musarum chorum implorare, minime dubitarunt. Exemplum esto *Virgilius* Ecl. VI. v. 13. hisce tantum: „Pergite Pierides,“ opiferas allocutus. Haud scio an delectum quendam semper habuerint, qui ipsarum nomine canebant. Certe vnam ceteris praetulerunt, saepiusque inuocarunt.

Haec sine dubio fuit Calliope. Nam *Musaeus*, vel quisquis fuerit poematis de Hero & Leandro auctor, non temere inchoauit amoris clandestini descriptionem:

Εἰπὲ, θεὰ, κρυφίων ἐπιμάρτυρα λύχνον ἐρώτων. κ.τ.λ.

Non

Non Venerem dicit ille, non aliam Deam, ſed Muſam. Honoris cauſſa ita adpellata Calliope, quod bene opinatur I. H. *Kromayerus* in diſſertat. Muſaeo ab hoc ipſo praemiſſa. §. 9. p. 17. *Homerus* pari modo conſecrat carmen Iliad. A. v. 1.

Μῆνιν ἄειδε θεὰ Πηληϊάδεω Ἀχιλῆος.

Quibus Scholiaſtes addit: κοινῷ μὲν ὀνόματι προσαγορεύει τὰς Μούσας, & paullo poſt; λέγει δὲ τὴν Καλλιόπην.

Eodem inſtituto vtitur *Lucretius*, primum qui L. I. de rer. nat. v. 24. Venerem adpellauit:

„Te ſociam ſtudeo ſcribendis verſibus eſſe."

Similem autem Veneri accepimus muſam noſtram, munere functam, ab illius parum abhorrente. Quid mirum, vtramque ſi promiſcue adierit? Idem itaque L. VI. v. 91. ſeqq.

„Tu mihi ſupremae praeſcripta ad candida calcis
„currenti ſpatium praemonſtra callida Muſa,
„Calliope, requies hominum, diuumque voluptas:
„Te duce vt inſigni capiam cum laude coronam."

Silius Italicus L. I. de bello Punic. v. 3.

---„Da Muſa decus memorare laborum."

Sulpicia Satyr. v. 1.

„Muſa, quibus numeris, horoas & arma frequentas
„fabellam, permitte mihi contexere paucis."

Eamque Muſam poetria deinceps ſatis aperte nominat. v. 12..

„Dic mihi, Calliope, quidnam pater ille Deorum
„cogitat."

Similiter *Virgilius* L. I. Aeneid. v. 12.

„Muſa, mihi cauſas memora. ----

Is igitur quod aliquoties ſimpliciter fecerat, alibi nomine adiecto obſeruauit L. IX. v. 525.

„Vos, o Calliope, precor adſpirate canenti"

Ag-

Agmen claudant *Horatiana* vota L. III. od. IV. 2. seq.
„ Descende caelo, & dic age tibia
„ regina longum Calliope melos.“
Et L. I. epist. VIII. 2.
„ Musa rogata refer.“
Sed hac de re quaestio est, quanam virtute Calliope potissimum eluxit, vt eam prae ceteris implorare veterum poetae duxerint tam dignum, quam necessarium? „Pulcre loquentem“ τὴν Καλλιόπην indicare, patet. Id nomen sortitam *Plutarchus* orat. vit. ait παρεκάλεν, „aduocabant,“ tanquam demulcentem facundia sua populi contumaciam. Idem in Amator. Calliopen testatur, τὸ σπουδάζον ἡμῶν ἐπιστρέφειν καὶ συγκατορθοῦν. Princeps ea vocatur & omnium praestantissima & regum venerandorum comes.
Ἡ δὲ προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασέων.
Ἡ μὲν γὰρ βασιλεῦσιν ἅμ' αἰδοίοισιν ὀπηδεῖ.
Sunt diserta *Hesiodi* dicta θεογ. v. 79. seq. Omnem caussam in compendium redegit *Taubmannus* ad *Virg.* L. IV. Aen. v. 525. Alii hanc Musam nominatim citari aiunt, vel quia (auctore epigr.) Calliope
σοφίην ἡρωΐδος εὗρεν ἀοιδῆς
vel quia secundum *Rhiani* P. veteris carmen, vna vocata Musa, omnes adsunt. Quare etiam canit Calliope, ceterae sorores tantum modulantur. Vale, *mi Amice*, &, si quid erratum est, emenda; Ante vero, fausta quaeuis expertus, refelle τὸ ἐπίγραμμα

AVSON. p. 106.
„Felix Grammaticus non est, sed nec fuit vnquam,
„nex quisquam est felix nomine Grammaticus.
„Sed si quis felix, praeter fatum exstitit vnquam,
„is demum excessit Grammaticos canonas.

IN-

INDEX AVCTORVM,

QVI

IN PARERGIS COMMEMORANTVR.

A.

B.

C.

D.

E.

F.

F.

G.

H.

I.

K.

L.

M.

N.

O.

P.

Q.

R.

S.

INDEX

RERUM AC VERBORUM.

A.

B.

I 4 Bellum

C.

D.

E.

E.

F.

G.

H.

I.

I.

L.

M.

Muni-

N.

O.

P.

Pro-

R.

S.

T.

Thebani.

V.